

AGNIESZKA MAGIERA

Biblioteka Śląska

**Akcja zabezpieczania bibliotek i zbiorów bibliotecznych
w Śląskiej Bibliotece Publicznej w latach 1945–1947
(w świetle dokumentów z Archiwum Zakładowego)**

Streszczenie

Autorka, bazując głównie na dokumentach z Archiwum Zakładowego Biblioteki Śląskiej, opisała udział Śląskiej Biblioteki Publicznej w akcji zabezpieczania bibliotek i zbiorów bibliotecznych w województwie śląskim w latach 1945–1947. Przedstawiła podstawy prawne i organizacyjne oraz uczestników akcji, a także jej przebieg i finansowanie. Opisała efekty niemal dwuletniej działalności w zakresie poszukiwania, odzyskiwania, ratowania przed zniszczeniem i rozproszeniem cennych księgozbiorów przemieszczonych, porzucanych lub opuszczonych na Ziemiach Odzyskanych.

Słowa kluczowe

Śląska Biblioteka Publiczna, Franciszek Szymiczek, Paweł Rybicki, akcja zabezpieczania bibliotek i zbiorów bibliotecznych, Ziemie Odzyskane, straty wojenne, rewindykacja

Katowice wyzwolone zostały z rąk niemieckich 27 stycznia 1945 roku, a już 1 lutego w gmachu Domu Oświatowego przy ul. Francuskiej 12 pojawił się przedwojenny pracownik Śląskiej Biblioteki Publicznej¹ (dalej ŚBP) Franciszek Szymiczek². Według sprawozdania z marca 1945 roku, na polecenie Naczelnika Wydziału Oświaty, objął on opieką cały budynek, w tym również pomieszczenia Biblioteki³. Wraz z kilkoma pracownikami Szymiczek zajął się w pierwszej kolejności uprzątnięciem gruzów oraz zabezpieczeniem przed kradzieżami i zimą pogodą budynku uszkodzonego wskutek wysadzenia pobliskiego wiaduktu kolejowego. Równocześnie uporządkowano i oceniono stan zachowania zbiorów bibliotecznych⁴. Po mniej więcej dwu tygodniach do prac zabezpieczających dołączyli pracownicy Wojewódzkiego Domu Kultury, którzy – jako drugi lokator gmachu – przejęli także zarząd budynkiem. Do Franciszka Szymiczka dołączali powoli dawni i nowi pracownicy Biblioteki. 9 marca do Biblioteki powrócił przedwojenny dyrektor dr Paweł Rybicki, któremu – oprócz zarządzania Biblioteką – powierzono także kierownictwo nad akcją zabezpieczania bibliotek i opuszczonych księgozbiorów, zagrożonych zniszczeniem i rozproszeniem na skutek niedawnych działań wojennych. Konieczne okazało się też poszukiwanie zbiorów ŚBP ewakuowanych przez niemiecki zarząd biblioteki na zachód. Nowa władza, obejmująca zarządem ziemie polskie w krok za przemieszczającym się na zachód frontem, zadbła również o ochronę tej części dziedzictwa.

Historię uruchomienia ogólnopolskiej akcji zabezpieczania bibliotek i księgozbiorów opisuje najpełniej Ryszard Nowicki w monografii *Rola katowickiej Zbiornicy Księgozbiorów Zabezpieczonych*⁵, w której poruszona jest także rola ŚBP. Praca skupia się jednak szczególnie na działalności Zbiornicy, utworzonej w 1947 roku, wcześniejsze działania ŚBP zarysowując mniej szczegółowo. W Archiwum Zakła-

¹ Przedwojenna nazwa Biblioteki Śląskiej funkcjonująca do 1952 roku.

² Franciszek Szymiczek (1911–1987), historyk, bibliotekarz, działacz społeczny, w latach 1937–1939 oraz 1945–1957 pracownik Śląskiej Biblioteki Publicznej w Katowicach. W imieniu dyrektora Pawła Rybickiego 21.03.1945 roku przejął Oberschlesische Landesbibliothek w Bytomiu, a następnie otrzymał pełnomocnictwo na prowadzenie na terenie Opolszczyzny poszukiwań zaginionych w czasie wojny zbiorów ŚBP i OLB. Od marca 1947 roku do września 1963 roku pełnił funkcję kierownika katowickiej Zbiornicy Księgozbiorów Zabezpieczonych, przekształconej w 1956 roku w Dział Zbiorów Zabezpieczonych i Druków Zbędnych Biblioteki Narodowej. Później pracował w Bibliotece Głównej Śląskiej Akademii Medycznej, gdzie 1.10.1961 objął stanowisko dyrektora. W 1976 roku przeszedł na emeryturę. Przez całe życie zawodowe był czynnym członkiem wielu organizacji i stowarzyszeń, kontynuował prace naukowo-badawcze i opublikował wiele artykułów. Na jego sylwetce cieniem kładzie się wieloletnia (od 1949 roku) współpraca ze Służbą Bezpieczeństwa, zob. B. Maresz, *Szymiczek Franciszek*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 50, Warszawa-Kraków 2015, s. 237–239.

³ AZBŚ. Dział Uzupełniania Zbiorów (DUZ). Teczka 5/4. Akcja zabezpieczenia księgozbioru 1944–1945, F. Szymiczek, *Sprawozdanie z działalności Śląskiej Biblioteki Publicznej w Katowicach za czas od 1. lutego 1945 do dnia dzisiejszego* [9 marca 1945 roku].

⁴ AZBŚ. DUZ. Teczka 5/4. Akcja zabezpieczenia księgozbioru 1944–1945, F. Szymiczek, *Memoariał w sprawie Domu Oświatowego w Katowicach przy ulicy Francuskiej 12*. Więcej o przywracaniu Biblioteki do życia po wojnie zob. A. Magiera, *Śląska Biblioteka Publiczna w 1945 roku (w świetle dokumentów z Archiwum Zakładowego)*, „Książnica Śląska” 2022, t. 34, s. 241–267.

⁵ R. Nowicki, *Rola katowickiej Zbiornicy Księgozbiorów Zabezpieczonych*, Bydgoszcz 2015.

dowym Biblioteki Śląskiej (dalej AZBŚ) zachowało się sporo dokumentów z lat 1945–1947, kiedy istotny udział w działaniach zabezpieczających księgozbiory na terenie Śląska miała ŚBP. Na podstawie tych dokumentów można ułożyć barwną opowieść o wysiłku, pokonywaniu obiektywnych trudności oraz o wielkim zaangażowaniu bibliotekarzy w ratowanie dziedzictwa kulturowego.

Etap pierwszy – Katowice i Bytom

Początki akcji zabezpieczania zbiorów bibliotecznych były nieco chaotyczne. Działania mające na celu ochronę książek i bibliotek, przede wszystkim przed rozgrabieniem i zniszczeniem, podjęte zostały bardzo szybko, niemal natychmiast po objęciu przez Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego w Lublinie władzy w Polsce, w lipcu 1944 roku. Cel akcji i pierwsze zasady określone zostały już w listopadzie przez Resort Oświaty PKWN, w *Okólniku z dnia 29 listopada 1944 roku*, skierowanego do „Obywateli Inspektorów Szkolnych na terenach Rzeczypospolitej Polskiej wyzwolonych spod okupacji niemieckiej”⁶. *Okólnik* rozsyłano stopniowo do zarządców kolejnych wyzwolanych obszarów. Na Śląsk do ŚBP dotarł on prawdopodobnie już w lutym 1945 roku. Zawierał instrukcję postępowania i zalecenia, wśród których było roztoczenie pieczy nad zbiorami rozproszonymi, opuszczonymi w wyniku wojny i okupacji oraz skonfiskowanymi osobom prywatnym, instytucjom, urzędom, szkołom itp. przy okazji reformy rolnej. Księgozbiory należało zabezpieczyć przed rozgrabieniem, zarejestrować je i przechować w nowym bezpiecznym pomieszczeniu lub zostawić w dotychczasowym miejscu, jeśli było ono odpowiednie do ich przechowywania. W *Okólniku* nakazywano, by nadzór nad akcją objęli inspektorzy szkolni, jednak początkowo działania podejmowane były wielotorowo. Kilka dni wcześniej rozkaz w tej sprawie wydał Naczelnny Dowódca Wojska Polskiego, nakazując, by w związku z „reformą rolną oraz innymi okolicznościami” zabezpieczać na wyzwolanych terenach napotkane „nadzwyczaj cenne podręczniki i książki naukowe”⁷. Na własną rękę ratowaniem książek zajmowały się też inne jednostki: Resort Kultury i Sztuki, Informacji i Propagandy, Rolnictwa i Reform Rolnych, jednostki samorządowe i różne organizacje⁸. Z biegiem czasu Ministerstwo Oświaty zyskało wyłączność kompetencji w tym zakresie⁹.

⁶ *Okólnik z dnia 29 listopada 1944 r. w sprawie zabezpieczenia bibliotek i zbiorów bibliotecznych*. „Dziennik Urzędowy Resortu Oświaty” 1944, nr 1/4, poz. 32, s. 32; AZBŚ. DUZ. Teczka 5/4..., *Okólnik do Obywateli Inspektorów Szkolnych na terenach Rzeczypospolitej Polskiej wyzwolonych spod okupacji niemieckiej. Sprawa: zabezpieczenie bibliotek i zbiorów bibliotecznych*. Resort Oświaty, Lublin 29 XI 1944 – dokument w wersji powielanej, rozsyłany do instytucji.

⁷ R. Nowicki, *Powojenna ochrona zbiorów bibliotecznych w Polsce w latach 1944–1955. Wybór źródeł*, Bydgoszcz 2013, s. 22: „Rozkaz nr 120 Naczelnego Dowódcy Wojska Polskiego z 22 listopada 1944 r.”.

⁸ K. Świerkowski, *Zabezpieczanie księgozbiorów poniemieckich i podworskich oraz sprawa ich zużycowania*, [w:] *Aktualne zagadnienia bibliotekarskie. Pierwsza powojenna konferencja Okręgowych Wizytatorów Bibliotek w dniach 24–27 października 1945 r. w Pabianicach*, Warszawa 1946, s. 25.

⁹ C. Wawrzyniak, *Publiczne biblioteki powszechne na Śląsku Opolskim 1945–1965*, Wrocław-Warszawa 1974, s. 122.

Na początku pojawił się jednak pewien rozdzźwięk organizacyjny, wynikający z pisma skierowanego w dniu 15 lutego 1945 roku przez Ministra Oświaty Stanisława Skrzyszewskiego do Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych. Skrzyszewski polecał w nim, by o bibliotekach znajdujących się w obejmowanych po wyzwoleniu i w ramach reformy rolnej majątkach informować Okręgowych Kierowników Bibliotecznych. W piśmie wskazano czterech takich kierowników: dla województwa krakowskiego dyrektora Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie, dla śląskiego – dyrektora [Śląskiej] Biblioteki Publicznej w Katowicach, dla województwa łódzkiego – dyrektora Biblioteki Miejskiej w Łodzi, a dla województwa poznańskiego i pomorskiego – dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu¹⁰. Kompetencje Okręgowych Kierowników Bibliotecznych, do których należało przejęcie i dalsza ochrona zbiorów, krzyżowały się, niestety, z obowiązkami inspektorów szkolnych, co zapewne sprawiało dodatkowe problemy¹¹. Tego samego dnia (15.02.1945) Stanisław Skrzyszewski wydał *Zarządzenie w sprawie zabezpieczenia bibliotek*, w którym powierzył „kierownictwo akcji zabezpieczenia bibliotek i zbiorów bibliotecznych w okręgu województwa śląskiego” dyrektorowi ŚBP w Katowicach dr. Pawłowi Rybickiemu. W zarządzeniu określone zostały też następujące zadania dyrektora: zebranie wiadomości o istniejących na wskazanym terenie bibliotekach i o ich stratach wojennych, zabezpieczenie bibliotek na miejscu lub w nowej lokalizacji, zbiórka książek rozproszonych, segregacja według przydatności, inwentaryzacja zgromadzonych materiałów oraz porozumiewanie się w sprawie zabezpieczanych bibliotek z innymi organami władzy, czyli Kuratorium Okręgu Szkolnego, Wydziałem Kultury i Sztuki czy Wojewódzkim Urzędem Ziemskim¹². Następnego dnia Stanisław Skrzyszewski wystawił *Upoważnienie* delegujące dyrektora ŚBP do wykonania owego zarządzenia¹³.

Dr Paweł Rybicki, niemal natychmiast po powrocie na stanowisko dyrektora ŚBP, przystąpił do wypełniania zadań związanych z akcją. Wcześniej opiekujący się Biblioteką Franciszek Szymiczek wstępnie oszacował stan księgozbioru i straty, a także określił potencjalny kierunek poszukiwania dzieł ewakuowanych przez Niemców w 1944 roku. W Bibliotece zastał też, zgromadzony przez Niemców w pomieszczeniach drugiego piętra, zbiór ponad 30 tysięcy książek nienależących do ŚBP, w tym fragmentów księgozbioru Branickich z Suchej i Starzeńskich z Płazy oraz Kościelca koło Chrzanowa¹⁴.

¹⁰ AZBŚ DUZ, Teczka 5/4..., [Pismo Ministra Oświaty Stanisława Skrzyszewskiego do Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych z dn. 15 lutego 1945 roku].

¹¹ A. Fabiańska, *Akcja zabezpieczania księgozbiorów i bibliotek w latach 1944–1955*, „Z badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi” 2023, z. 4, s. 775.

¹² AZBŚ. DUZ. Teczka 5/4..., *Zarządzenie w sprawie zabezpieczenia bibliotek z dn. 15.II.1945* [odpis].

¹³ Tamże, [Upoważnienie dla dyrektora Pawła Rybickiego do wykonania zarządzenia w sprawie zabezpieczenia bibliotek z dn. 15 II 1945].

¹⁴ AZBŚ. DUZ. Teczka 5/4..., F. Szymiczek, *Sprawozdanie z działalności Śląskiej Biblioteki Publicznej w Katowicach za czas od 1. lutego 1945 do dnia dzisiejszego*, tamże, [Niedatowana notatka wyliczająca zastane w ŚBP zbiory].

Według dokumentów z AZBŚ, pierwszym zabezpieczonym na bezpośrednie polecenie Naczelnika Wydziału Kultury i Sztuki Jerzego Hutki obiektem była niemiecka biblioteka Volksbundu z ulicy Mariackiej w Katowicach, którą Szymiczek zalecał zlikwidować, a jej zbiory po selekcji włączyć do księgozbioru ŚBP¹⁵. Kolejną wziętą w opiekę instytucją była Oberschlesische Landesbibliothek w Bytomiu (dalej OLB), mieszcząca się w budynku Oberschlesisches Landesmuseum przy dzisiejszym Placu Sobieskiego¹⁶. Przejęcia, z polecenia Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego, dokonał 21 marca 1945 roku Szymiczek, oddelegowany tam przez dyrektora Rybickiego. W Archiwum BŚ nie zachował się oficjalny dokument przekazania bytomskiej instytucji. W późniejszych wspomnieniach Szymiczek napisał, że do Bytomia udał się w towarzystwie Mariana Stoińskiego, który objął tam prowadzenie Szkoły Muzycznej, i Longina Malickiego, który przejął Muzeum Górnośląskie. Formalne odebranie gmachu miało charakter uroczysty i nastąpiło w gabinecie prezydenta miasta Bytomia¹⁷. Przekazanie OLB w zarząd ŚBP nie było chyba przypadkowe. Wpływ na tę decyzję miał zapewne fakt, iż instytucja ta przez cały okres wojenny sprawowała administracyjny nadzór nad ŚBP. Połączone jednostki funkcjonowały pod nazwą Schlesische Landesbücherei¹⁸. Część zaginionych zbiorów katowickiej biblioteki odnaleziono w siedzibie OLB w Bytomiu, tam też natrafiono na spisy zbiorów i wskazówki dotyczące potencjalnego kierunku ich ewakuacji na zachód w 1944 roku¹⁹. Szymiczek przystąpił do sprzątanía pomieszczeń, których stan przedstawiał się równie źle, jak tych w Katowicach²⁰. Po usunięciu gruzu i szkła, zabezpieczeniu przed kradzieżami, chłodem i wilgocią, przystąpiono do uporządkowania zastanych tam zbiorów. Poza własnym zasobem OLB i książkami przywiezionymi z ŚBP, zidentyfikowano tam drugą część księgozbioru z Sucheja, biblioteki Starzeńskich, księgozbiór Alliance Française z Katowic, część księgozbioru Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku, Instytutu Śląskiego i inne²¹.

Równocześnie z pracami w Bytomiu, prowadzono akcję zabezpieczania także w Katowicach. W AZBŚ zachowało się kilka notatek z przeprowadzonych wizytacji i przeglądów księgozbiorów. W niektórych przypadkach, gdy uznano dzieła za wartościowe, zabierano je do ŚBP, resztę pozostawiano na miejscu. Od marca do czerwca sporządzono kilkanaście notatek z wizytacji i spisów księgo-

¹⁵ Tamże, *Sprawozdanie z działalności Śląskiej Biblioteki Publicznej w Katowicach za czas od 1. lutego 1945 do dnia dzisiejszego*.

¹⁶ AZBŚ. DUZ. Teczka 5/4..., [F. Szymiczek?] *Śląska Biblioteka Publiczna w Bytomiu*. [Dokument niepodpisany i prawdopodobnie niecały. Na podstawie kolejnego sprawozdania i wspomnień Szymiczka można z dużym prawdopodobieństwem przypisać dokument jemu].

¹⁷ F. Szymiczek, *Rok 1945 – pierwsze tygodnie i miesiące*, [w:] *Biblioteka Śląska 1922–1972*, pod red. J. Kantyki, Katowice 1973, s. 282–283.

¹⁸ W 1942 roku powrócono do pierwotnej nazwy Oberschlesische Landesbibliothek [zob. H. Materla, *Z dziejów Górnośląskiej Biblioteki Krajowej*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Śląskiej” 1972, r. 17, s. 31–32].

¹⁹ F. Szymiczek, *Losy Śląskiej Biblioteki Publicznej w czasie drugiej wojny światowej*, maszynopis, IPN ka 564/507 VI K. 111/49, II KO. 365/50, s. 0108.

²⁰ AZBŚ. DUZ. Teczka 5/4..., [F. Szymiczek?] *Śląska Biblioteka Publiczna w Bytomiu*.

²¹ Tamże.

zbiorów zastanych na miejscu, w tym Biblioteki Miejskiej z Chorzowa i Biblioteki Skarbofermu, księgozbioru z Domu Powstańca w Katowicach i byłego katowickiego konsulatu Niemiec, Biblioteki Miejskiej w Bytomiu, książek z lokalu Śląskiej Izby Rolniczej, Górnośląskiej Wytwórni Szkła i Luster, z domów poniemieckich zasiedlonych przez Polaków, zbiorów w Cieszynie, Pszczynie, Opolu i innych²². Zachowało się też kilka spisów zabezpieczonych wówczas książek, w tym m.in. wykaz księgozbioru z Pałacu Schoena w Sosnowcu. Do dokonania oględzin odelegowywany był przeważnie Franciszek Szymiczek, sporadycznie upoważniano też inne osoby.

2 marca 1945 roku ogłoszono *Dekret*, a 6 maja 1945 *Ustawę o majątkach opuszczonych i porzuconych*. Dokumenty te definiowały prawnie pojęcia majątku porzuconego i opuszczonego, a ponadto powoływały Tymczasowy Zarząd Państwowy (dalej TZP) tychże majątków²³. W związku z tym dyrektor Paweł Rybicki 27 kwietnia 1945 roku wystąpił do TZP o nowe upoważnienie, które wydane zostało 8 czerwca 1945 roku. Przesłane pismo potwierdzało uprawnienia dyrektora do zabezpieczania bibliotek stanowiących majątek opuszczony lub porzucony w rozumieniu ustawy. Zarząd zobowiązywał się także do przekazania zabezpieczonych książek ŚBP po zakończeniu akcji.

Nie zachowało się sprawozdanie Dyrektora z początkowego okresu akcji (datowane 7.05.1945), o którym wspomina w piśmie do Ministerstwa Oświaty z listopada 1945 roku, a które zapewne podsumowywało pierwszy, katowicki etap akcji zabezpieczania²⁴. 14 czerwca odbyła się w Katowicach konferencja w sprawie rewindykacji ocalałych dzieł sztuki i księgozbiorów polskich wywiezionych przez Niemców na tereny Śląska Opolskiego. Udział w niej wzięli przedstawiciele Kuratorium, Wydziału Informacji i Propagandy, Kultury i Sztuki, Polskiego Związku Zachodniego oraz ŚBP. Z notatki zamieszczonej w „Dzienniku Urzędowym Kuratorium Okręgu Szkolnego Śląskiego” można się dowiedzieć, że przedmiotem konferencji było m.in. ustalenie poczynąń w sprawie rewindykacji zbiorów polskich i poniemieckich. Postanowiono też powołać do życia komisję ochrony książki w Katowicach i miastach powiatowych, która miałaby zająć się zabezpieczeniem istniejących księgozbiorów oraz otoczyć je należyłą opieką²⁵. Zapewne na skutek ustaleń tej konferencji dyrektor Rybicki sporządził notatki informacyjne do-

²² Notatki z przejęć oraz spisy znajdują się w AZBŚ. DUZ. Teczka 5/4. Akcja zabezpieczenia księgozbioru 1944–1945. Więcej zabezpieczonych wtedy księgozbiorów prywatnych wymienia artykuł *Zabezpieczanie księgozbiorów na ziemiach odzyskanych Górnego i Opolskiego Śląska. (Informacje oraz fragmenty z artykułów Franciszka Szymiczka i Czesława Koziola)*, „Zaranie Śląskie” 1946, z. 1–2, s. 74–75.

²³ *Dekret z dnia 2 marca 1945 r. o majątkach opuszczonych i porzuconych*, „Dziennik Ustaw” 1945, nr 9, poz. 45; *Ustawa z dnia 6 maja 1945 r. o majątkach opuszczonych i porzuconych*, „Dziennik Ustaw 1945, nr 17, poz. 97. W świetle tej ustawy (upraszczając) do bibliotek opuszczonych zaliczano księgozbiory podworskie z terenu dawnej Rzeczypospolitej, a do porzuconych poniemieckie, zarówno te z terenów wcielonych do Polski w 1945 r., jak i zwiezione z innych części Niemiec i ukryte na terenach przyznanych Polsce, zob. też A. Fabiańska, *Akcja zabezpieczania księgozbiorów...*, s. 787.

²⁴ List znajduje się w teczce AZBS. DUZ. Teczka 5/4.

²⁵ *Rewindykacja ocalałych dzieł sztuki i księgozbiorów polskich*, „Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Śląskiego” 1945, nr 3, s. 38.

tyczące zbiorów znajdujących się także poza terenem jego działania. W Archiwum zachowały się pisma skierowane do Pełnomocnika Rządu Tymczasowego R.P. przy dowództwie 1. Armii Ukraińskiej²⁶ informujące o potencjalnych miejscach złożenia ewakuowanych w 1944 roku z ŚBP książek (Kopice i Frączków²⁷) oraz o cennych księgozbiorach zamkowych na Śląsku – Oppersdorffów w Głogówku i Schaffgotschów w Cieplicach. W innym piśmie Dyrektor zwracał się też z prośbą do pełnomocnika Rządu Tymczasowego na województwo dolnośląskie o pomoc w zabezpieczeniu zbiorów polskich bibliotek wywiezionych przez Niemców do Adelina (Biblioteki Jagiellońskiej i zasobów lwowskich), biblioteki w Cieplicach oraz archiwum zamku Chojnik. Notatkę informującą o cennych zbiorach dolnośląskich wysłał także Rybicki do Ministerstwa Oświaty²⁸. Ustalenia konferencji ułatwiły zapewne zorganizowanie już w czerwcu pierwszej wyprawy na zachód, której celem miało być odnalezienie i przywiezienie ewakuowanych tam w 1944 roku zbiorów ŚBP i OLB. Z akcją poszukiwania zbiorów własnych połączono rekonasans w terenie w celu zlokalizowania zbiorów wartych zachowania.

Etap drugi – wyjazdy na Opolszczyznę

Na podstawie wskazówek znalezionych w bibliotece bytomskiej postanowiono wszcząć poszukiwania w Frączkowie koło Nysy i w Kopicach koło Grodkowa. Pierwszy wyjazd odbył się w dniach 21–28 czerwca 1945 roku. Franciszek Szymiczek, pokonując liczne trudności transportowe, zwiedził Gliwice, Prudnik, Białą, Nysę, Głucholazy i Biechów. W pałacu w Biechowie znalazł wciąż całą bibliotekę rodziny Matuschków, liczącą 30 000 tomów, natomiast w Frączkowie Szymiczek już książek nie zastał, gdyż resztki zniszczonych przez Rosjan dzieł starostwo nyskie zabrało do innych lokalizacji. Szymiczek szacował, że na przewiezienie biblioteki Matuschków oraz zbiorów bytomskich i katowickich z Nysy potrzeba co najmniej pięć dużych samochodów ciężarowych. Ponieważ miejscowi urzędnicy wskazywali także inne lokalne księgozbiory, potencjalna liczba potrzebnych ciężarówek niepokojąco rosła. W Nysie Szymiczek zwiedził również gimnazjalną bibliotekę Carolinum, zasugerował jednak pozostawienie jej na miejscu. Nie udało mu się dotrzeć jedynie do pałacu Oppersdorffów w Głogówku, gdzie wciąż jeszcze rezydował sowiecki sztab²⁹.

9 lipca 1945 roku Minister Oświaty wydał zarządzenie w sprawie przejęcia księgozbiorów podworskich od pełnomocników do spraw reformy rolnej. Nie przynosiło ono wielkiej zmiany w stosunku do wcześniejszych aktów, poza tym, że zadania inspektorów szkolnych wykonywać mieli teraz wizytatorzy bibliotek, oni też mieli przygotowywać propozycje docelowego umieszczenia zabezpieczonych książ-

²⁶ Miejscowości Opolszczyzny i Dolnego Śląska pozostawały jeszcze wówczas pod sowieckim zarządem wojskowym.

²⁷ W dokumentach nazwy miejscowości wymieniane są różnie, w wersji niemieckiej lub polskiej, lecz w formie sprzed ostatecznego ustalenia ich brzmienia przez Komisję Ustalania Nazw Miejscowości. W artykule nazwy podane są w wersji obecnej.

²⁸ AZBS. DUZ. Teczka 5/4. Akcja zabezpieczenia księgozbioru 1944–1945. Notatki w formie listu.

²⁹ AZBŚ. DUZ. Teczka 5/4..., F. Szymiczek, *Sprawozdanie z podróży służbowej, odbytej w czasie od 21 do 28 czerwca 1945 r. do powiatów prądnickiego i nyskiego*.

żek. Istotnym natomiast novum był zapis, że na ewentualny przydział tych książek bibliotekom musi być zgoda Ministra Oświaty³⁰. Oznaczało to, że zabezpieczone przez ŚBP książki nie stawały się automatycznie jej własnością, a o przydział trzeba się będzie starać w osobnych wnioskach. Na razie w gestii ŚBP znalazły się zbiory OLB i zwiezione tam przez Niemców księgozbiory rekwirowane przez nich w pałacach i instytucjach. Z braku miejsca w Katowicach, księgozbiory zabierane z zabezpieczanych miejsc składowane były również w Bytomiu.

W dniu 11 lipca do Nysy i okolic oddelegowano cztery zaopatrzone w upoważnienia i dysponujące samochodem ciężarowym osoby w celu przywiezienia znalezionych tam książek. Z tego wyjazdu zachowało się sprawozdanie Ireny Strzodowej, pracownicy ŚBP³¹. W ciągu kilku dni pobytu w Nysie i Reńskiej Wsi policzyła ona, uporządkowała i posegregowała książki na katowickie – ze zbiorów ŚBP i bytomskie – ze zbiorów OLB. Oszacowała, że w Nysie znajduje się do zabrania około 4000 książek i broszur, a w Reńskiej Wsi między 5 a 7 tysięcy dzieł, z czego około 4000 katowickich i 3000 bytomskich. Nadmieniała też, że książki są mocno zniszczone. 17 lipca udało się część tych książek zabrać do Katowic³².

26 lipca 1945 roku sporządzone zostało pierwsze sprawozdanie opisujące księgozbiór zastany w lokalu OLB w Bytomiu. Autorka (Maria Adamczykówna) wymienia w nim, poza księgozbiorem własnym OLB, także inne, przywiezione tam przez Niemców:

- biblioteka Branickich z Suchej (szacowana w przybliżeniu na 7300 tomów);
- biblioteka z Płazy i Kościelca oraz Biblioteka Mogielnicka i Muzeum Pokuckiego z Kołomyi, należące do rodziny Starzeńskich;
- biblioteka Duninów („A. Dunin”);
- biblioteka Sióstr Zmartwychwstania Pańskiego, Kęty;
- Pädagogische Akademie, Polnisches Seminar;
- Bibliotheque de l’Alliance Française z Katowic;
- Library of the English Conversation Club at Katowice, „ex libris Anglo-Polish”;
- zbiory i dublety Śląskiej Biblioteki Publicznej w Katowicach;
- Landesamt für Volkskunde–Oberschlesien;
- Towarzystwo Przyjaciół Nauk na Śląsku;
- Oberschlesischer Berg- und Hüttenmännischer Verein.

W dalszej części sprawozdania podano jeszcze inne proveniencje, głównie zbiorów prywatnych, w tym Szembeków z Poręby. Wspomniane są także biblioteki wiedeńska i rumuńska, uznane słusznie za część księgozbioru po TPNS³³. Zasób

³⁰ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 9 lipca 1945 r. w sprawie przejęcia księgozbiorów podworskich od pełnomocników do spraw reformy rolnej, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty” 1945, nr 4, poz.110.

³¹ O Irenie Strzodowej zob. B. Maresz, *Biblioteczna herstoria – opowieść o pierwszej kobiecie w Bibliotece Sejmu Śląskiego*, „Książnica Śląska” 2023, t. 37, s. 9-34.

³² AZBS. DUZ. Teczka 5/4..., I. Strzodowa, *Sprawozdanie z podróży służbowej odbytej do Nysy, Reinschdorfu i Bechau w czasie od 11–19 lipca 45 (włącznie)*.

³³ Zbiór TPN został jeszcze przed wojną przekazany ŚBP, nie zdążono go jednak w całości opracować i wcielić do zbiorów, podobnie jak część księgozbioru Oberschlesischer Berg- und Hüttenmännischer Verein.

nie został policzony w całości, liczby woluminów lub metry bieżące zajmowanych półek podawane są przy poszczególnych księgozbiorach³⁴.

4 sierpnia 1945 roku wydano Zarządzenie Ministra Oświaty w sprawie zabezpieczenia i użytkowania księgozbiorów opuszczonych lub porzuconych, poprzedzone Okólnikiem Głównego Urzędu Tymczasowego Zarządu Państwowego z dnia 21 czerwca. Potwierdzono w nim zwierzchność Ministerstwa Oświaty i podległych mu Kuratoriów Okręgów Szkolnych nad akcją zabezpieczania i nakazywano współpracę z Głównym Urzędem TZR, czym zajmować mieli się wizytatorzy bibliotek przy Kuratoriach. Wizytatorzy mieli przejąć już zabezpieczone księgozbiory, pozyskiwać informacje w terenie o istnieniu takowych, rejestrować, opisywać, oceniać wartość, sugerować potencjalne przeznaczenie oraz przysyłać tak opracowane spisy do Ministerstwa Oświaty i właściwego Kuratorium Okręgu Szkolnego. Do wykonania tych zadań przewidziani byli nauczyciele i inspektorzy szkolni. Przepis nie zmieniał zasadniczo wcześniej określonych procedur postępowania. Wizytatorzy Bibliotek mieli jeszcze, poza spisywaniem i zabezpieczaniem, wskazywać dodatkowo proponowane miejsce przydziału³⁵. Dyrektor ŚBP nie był zasadniczo wizytatorem bibliotek, mimo to, na podstawie wydanych w lutym uprawnień, potwierdzonych następnie w czerwcu kolejnym upoważnieniem, wykonywał wraz z pracownikami ŚBP wszystkie wyznaczone zarządzeniami zadania. Jest jednak oczywiste, że nie tylko ŚBP podejmowała te działania na terenie województwa śląsko-dąbrowskiego. Na podstawie zachowanych dokumentów można stwierdzić, że działalność biblioteki katowickiej w drugiej połowie roku ograniczyła się już tylko do pracy nad odnalezieniem i zwiezieniem do Katowic i Bytomia książek z własnych zbiorów katowickich i bytomskich, a także tych, na które natrafiono przy okazji. Z całą pewnością zabezpieczaniem bibliotek w terenie poza Katowicami zajmowali się przedstawiciele Wydziału Oświaty, a ŚBP nie sprawowała nad tym żadnej kontroli ani w tych działaniach nie uczestniczyła.

W dniach 7–10 sierpnia 1945 roku Franciszek Szymiczek odbył kolejną wyprawę do Nysy. W podróż udało się czworo pracowników, jednak ze względu na awarię wynajętego pojazdu kontynuował ją już tylko sam Szymiczek. Z Reńskiej Wsi udało mu się zabrać 6 ton zgromadzonych tam książek, stanowiących, co podkreślił, własność biblioteki. Udał się także do Frączkowa, gdzie w pałacu odkrył jeszcze część katowickiego i bytomskiego księgozbioru oszacowaną na 6–8 ton. Wstąpił też do Biechowa, w którym nadal znajdował się nierozgrabiony zbiór Matuschków. Szymiczek zalecał, by dla bezpieczeństwa zabrać go jak najszybciej³⁶.

³⁴ AZBS. DUZ. Teczka 5/4..., M. Adamczykówna, *Sprawozdanie dotyczące przeprowadzonych prac nad uporządkowaniem Śląskiej Biblioteki Publicznej w Bytomiu*.

³⁵ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 4 sierpnia 1945 r. w sprawie zabezpieczenia i użytkowania księgozbiorów opuszczonych lub porzuconych, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty” 1945, nr 4, poz. 115.

³⁶ AZBŚ. DUZ. Teczka 5/4..., F. Szymiczek, *Sprawozdanie z podróży służbowej odbytej od 7.8 do 10.8.1945 r. do Nysy*.

18 października Maria Adamczykówna przedstawiła drugie sprawozdanie opisujące księgozbiór bytomski³⁷. Wykaz zabezpieczonych tam księgozbiorów poszerzony został o zwiezione w tym czasie z Opolszczyzny zbiory. „Dostarczono książki z Nysy, Bechau [Biechowa] i Grodkowa (przez Inspektorat Szkolny)” – relacjonowała M. Adamczykówna – doszły też książki z Miedar, przywiezione przez Powiatowy Wydział Kultury i Sztuki, książki dostarczone przez Starostwo Powiatowe w Bytomiu oraz zwiezione z Biechowa (jedynie 2000 woluminów). Przeliczając szacunkowo średnią liczbę dzieł mieszczących się na metrze bieżącym półek z liczbą zajmowanych metrów, Adamczykówna oszacowała zabezpieczony zbiór na ponad 105 tysięcy woluminów. W teczce z Archiwum Zakładowego Biblioteki Śląskiej, dotyczącej akcji zabezpieczania bibliotek, nie ma więcej dokumentów z 1945 roku. Do końca roku wciąż jednak pracowano nad porządkowaniem i segregacją zbiorów, pomimo ogromnych trudności, jakich przysporzyła Bibliotece niejasna sytuacja prawna i finansowa.

Kwestie organizacyjne i finansowe

Status prawny i finansowy biblioteki początkowo był dość skomplikowany. Na mocy ustawy Sejmu Śląskiego od 1936 roku Śląska Biblioteka Publiczna pozostawała śląskim zakładem wojewódzkim i własnością Skarbu Śląskiego³⁸. Przyjęty w czerwcu 1936 roku *Statut organizacyjny* definiował bibliotekę jako zakład naukowy, który „gromadzi i przechowuje piśmiennictwa naukowe ze wszystkich dziedzin wiedzy, literaturę piękną oraz inne wydawnictwa, które mogą być użyteczne dla celów badań naukowych i wykształcenia ogólnego”. Biblioteka była też zobowiązana do prowadzenia badań naukowych w zakresie bibliotekarstwa, bibliografii i bibliologii³⁹. W związku z tym, po wyzwoleniu, opiekę nad instytucją przyjął katowicki Urząd Wojewódzki. W dniach 1–16 lutego 1945 roku ŚBP podlegała najpierw Wydziałowi Oświaty, następnie Wydziałowi Informacji i Propagandy, a od 16 lutego opiekę nad ŚBP objął Wydział Kultury i Sztuki⁴⁰. Dnia 19 lutego 1945 roku Ministerstwo Oświaty wydało *Okólnik o przyznawaniu subwencji dla bibliotek*. Regulował on także finansowanie akcji zabezpieczania księgozbiorów⁴¹. Z pisma Dyrektora do Ministra Oświaty z 7 listopada wiemy, że w marcu przyznano pierwszą subwencję na akcję, jednak w preliminarzach budżetowych biblioteki nie ma wyraźnie zaznaczonej takiej pozycji. W kwietniu Urząd Wojewódzki powiadomił dyrektora o wycofaniu się z opieki nad instytucją w związku z „ogra-

³⁷ AZBS. DUZ. Teczka 5/4..., M. Adamczykówna, *Sprawozdanie Nr 2 dotyczące przeprowadzonych prac nad uporządkowaniem Śląskiej Biblioteki Publicznej w Bytomiu*.

³⁸ Ustawa z dnia 11 marca 1936 roku o Śląskiej Bibliotece Publicznej imienia Józefa Piłsudskiego, „Dziennik Ustaw Śląskich” 1936, nr 8, poz. 13.

³⁹ Rozporządzenie Śląskiej Rady Wojewódzkiej z dn. 8 czerwca 1936 r. o statucie organizacyjnym Śląskiej Biblioteki Publicznej im. Józefa Piłsudskiego, „Dziennik Ustaw Śląskich” 1936, nr 16, poz. 29.

⁴⁰ AZBŚ, Dział Administracji. Teczka 11/18 [Sprawozdanie z działalności Śląskiej Biblioteki Publicznej w Katowicach za lata 1945–1947] (1948), s. 3.

⁴¹ *Okólnik nr 7 z dnia 19 lutego 1945 r. o przyznawaniu subwencji dla bibliotek*, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty” 1945, nr 1, poz. 5.

niczeniem kompetencji” i o utrzymaniu finansowania jedynie do 30 czerwca. Ograniczenie tych kompetencji wynikało z decyzji państwa o zniesieniu *Statutu organicznego województwa Śląskiego*⁴². Spowodowało to ogromne problemy finansowe instytucji, które trwały aż do końca 1945 roku, gdyż dopiero 21 grudnia ukazało się *Zarządzenie Ministra Oświaty o przejęciu Śląskiej Biblioteki Publicznej w Katowicach*, co było równoznaczne z jej upaństwowieniem⁴³. Przez niemal pół roku Biblioteka pozostawała niczyja, utrzymując się z głodowych zapomóg wypłacanych przez Wydział Bibliotek Ministerstwa Oświaty za pośrednictwem Kuratorium Okręgu Szkolnego Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego⁴⁴. Tą samą drogą przekazywano też subwencje na prowadzenie akcji zabezpieczania księgozbiorów i bibliotek. Z zestawienia subwencji na zabezpieczanie bibliotek, uzyskanych w 1945 roku⁴⁵ wynika, że do biblioteki wpłynęło 5 transz środków na łączną kwotę 85 000 zł. Pierwszą, w wysokości 10 000 zł, wypłacono już 2 marca, kolejną 30 kwietnia – 35 000 zł, a następną dopiero 10 lipca w kwocie 10 000 zł. Dwie kolejne 31 sierpnia i 8 października opiewały na 20 i 10 tysięcy złotych. Ostatni wydatek zarejestrowany został 3 grudnia 1945 roku. Biorąc pod uwagę fakt, że szczegółowe rozliczenie subwencji na działalność biblioteki obejmuje wydatki również z pierwszego kwartału 1946 roku i oba przygotowane zostały 15 marca 1946 roku, wnioskować można, że w pierwszym kwartale 1946 roku działalność zabezpieczająca nie była ani finansowana z osobnego funduszu, ani kontynuowana.

Przegląd rozliczenia pozwala też odtworzyć, ile wyjazdów poza Katowice i na Opolszczyznę odbyło się w ciągu 1945 roku. Początkowo kursowano wyłącznie między Katowicami a Bytomiem, zaś pierwszy dalszy wyjazd odbył na początku czerwca pracownik ŚBP Grzegorz Groebl, który udał się do Cieszyna, by zbadać sprawę biblioteki Szersznika i innych cieszyńskich księżnic. 13 czerwca do Opola wyjechał Franciszek Szymiczek, 16 czerwca Groebl udał się do Pszczyny. 21 czerwca Irena Strzodowa odwiedziła Sosnowiec, a kilka dni później przywieziono stamtąd zbiory. 21 czerwca nastąpił też pierwszy wyjazd rewindykacyjny Szymiczka na Opolszczyznę. W ciągu lata 1945 roku zorganizowano jeszcze co najmniej cztery wyprawy w celu zwiezienia zabezpieczonych tam książek. Ostatnia podróż miała miejsce przed 26 października 1945 roku, kiedy to sprowadzono książki z Nysy, Frąckowa i Biechowa⁴⁶.

⁴² AZBŚ, Dział Administracji. Teczka 11/18 [*Sprawozdanie z działalności...*], s. 3.

⁴³ *Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 21 grudnia 1945 r. o przejęciu Śląskiej Biblioteki Publicznej w Katowicach*, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty” 1945, nr 8, poz. 331.

⁴⁴ AZBŚ, Dział Administracji. Teczka 11/18 [*Sprawozdanie z działalności...*], s. 4.

⁴⁵ AZBŚ. Zestawienie subwencji na potrzeby Biblioteki – 1945–1946. *Rozliczenie subwencji uzyskanych w r. 1945 na zabezpieczenie bibliotek*.

⁴⁶ Tamże. Na podstawie Rozliczenia nie da się, niestety, ustalić dokładnych dat wyjazdów, gdyż dokument podaje daty złożenia przez delegowanych rachunków za poniesione wydatki. Można więc jedynie domniemywać, że sama podróż odbyła się co najmniej dzień wcześniej.

1946 rok – kontynuacja działań drugiego etapu

Książki, z racji braku miejsca w Katowicach, zwożono przede wszystkim do Bytomia, do Katowic trafiały głównie rewindykowane zbiory własne i specjalne, które podlegały szczególnej opiece⁴⁷. W celu właściwego postępowania z tonami zwożonych książek, przygotowana została specjalna instrukcja. Nakazywano w niej m.in. prowadzenie punktów zbiorczych i segregację według określonego schematu. Książki należało uporządkować najpierw według proveniencji, wydzielić zbiory specjalne i polonica. Druki z XIX i XX wieku należało posortować na czasopisma, piśmiennictwo naukowe, popularne, literaturę piękną, dla dzieci i młodzieży, druki regionalne oraz publicystykę i propagandę niemiecką z okresu rządów Hitlera. Ponadto piśmiennictwo naukowe należało ułożyć według dziedzin wiedzy, a pozostałe kategorie dodatkowo według języka oraz spisać. Następnie należało przygotować sprawozdanie ułożone według załączonego do instrukcji wzoru⁴⁸. Nie zachowało się, niestety, w AZBŚ sprawozdanie wykonane według tych wskazówek, zostało jedynie kilka płacht brudnopisu spisowego, gdzie wyliczone są zbiory ułożone wg dziedzin wiedzy⁴⁹.

Jeszcze w 1945 roku, w miarę posuwania się frontu wojny na zachód i wyzwania kolejnych obszarów, pojawił się problem przejmowania majątków należących wcześniej do państwa niemieckiego lub jego uciekających lub wysiedlanych obywateli. Szczególnie wyraźnie problem ten zarysował się na Górnym Śląsku i Opolszczyźnie, przez które to obszary przebiegała przedwojenna granica państwa. W związku z tym sytuacja mienia na tzw. Ziemiach Odzyskanych, w tym księgozbiorów i bibliotek prywatnych oraz instytucjonalnych, musiała zostać dodatkowo uregulowana prawnie. 13 listopada 1945 roku ogłoszono *Dekret o zarządzie Ziem Odzyskanych*⁵⁰, który powoływał Ministerstwo Ziem Odzyskanych. 5 lutego 1946 roku wydano okólnik⁵¹, w którym informowano o przejęciu poniemieckiego mienia opuszczonego przez władze administracji ogólnej. Oznaczało to przejęcie tego majątku od TZP przez Ministra Ziem Odzyskanych i przekazanie opieki nad nim Okręgowym Urzędowi Likwidacyjnemu i wojewodom. Wydano też kolejny okólnik dotyczący zasad zabezpieczenia mienia poniemieckiego⁵² i *Zarządzenie w sprawie zakazu wywozu mienia ruchomego z Ziem Od-*

⁴⁷ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 27 maja 1945 r. w sprawie opieki nad dawną książką, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty” 1945, nr 2 poz. 56. Zarządzenie nakładało obowiązek zorganizowania należytej opieki, w tym właściwego pomieszczenia, konserwacji, inwentaryzacji i prowadzenia prac naukowo-badawczych nad dawną książką.

⁴⁸ Instrukcja z dnia 25 stycznia 1946 r. w sprawie postępowania z księgozbiorami zabezpieczonymi, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty” 1946, nr 1, poz. 13.

⁴⁹ AZBŚ. DUZ. Teczka 5/4..., [Tabela spisowa zbioru z Raciborza].

⁵⁰ Dekret z dnia 13 listopada 1945 r. o zarządzie Ziem Odzyskanych, „Dziennik Ustaw” 1945, nr 51, poz. 295.

⁵¹ Okólnik nr 4 z dnia 5 lutego 1946 r. Przejęcie mienia opuszczonego i poniemieckiego przez władze administracji ogólnej, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Ziem Odzyskanych” 1946, nr 1, poz. 9.

⁵² Okólnik nr 5 z dnia 14 lutego 1946 r. Zabezpieczenie mienia poniemieckiego, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Ziem Odzyskanych” 1946, nr 1, poz. 10.

zyskanych⁵³. Szczególnie zarządzenie zakazujące wywozu mienia okazało się kłopotliwe, gdyż od tej pory na przewiezienie zbiorów, np. z Nysy do Katowic, potrzebne było zezwolenie. Nie było ono jednak potrzebne na transport do Bytomia, gdyż Bytom – w przeciwieństwie do Katowic – leżał na terenie Ziem Odzyskanych. Kłopotliwe tym samym stało się także przewożenie książek między Bytomiem a Katowicami. Dodatkowo dla terenów Ziem Odzyskanych powołany został 1 grudnia 1945 roku Delegat Ministerstwa Oświaty ds. zabezpieczania księgozbiorów opuszczonych i porzuconych. Miał on pod opieką tereny przejęte od Niemców, podzielone na sześć okręgów. Ziemie Odzyskane, które weszły w skład województwa śląskiego, przydzielono odpowiednio do okręgu krakowskiego (powiaty gliwicki, bytomski i raciborski) oraz wrocławskiego (pozostałe powiaty Opolszczyzny). Do zadań pracowników delegatury należało odnajdywanie księgozbiorów, zabezpieczanie ich na miejscu pod opieką miejscowych władz lub przekazywanie do lokalnych zbiornic. Można powiedzieć, że w tym okresie zabezpieczaniem zbiorów zajmowali się przedstawiciele trzech grup instytucji: wspomnianej Delegatury, kuratoria i inspektoraty szkolne oraz biblioteki i inne instytucje naukowe. Wielotorowość działań sprzyjała zapewne potrzebie szybkiego zabezpieczania opuszczonych księgozbiorów wobec wszechobecnego wówczas szabru, pozwalała też objąć poszukiwaniami większy obszar⁵⁴. W dokumentach Biblioteki nie ma żadnych dowodów na to, by nakładały się gdzieś kompetencje czy obszary działania ŚBP w tym zakresie z inną instytucją.

W preliminarzu Śląskiej Biblioteki Publicznej na I kwartał 1946 roku na akcję zabezpieczania zaplanowano znów 35 000 złotych. Na podstawie zachowanych dokumentów trudno jest jednak stwierdzić, czy wnioskowana kwota została przyznana w całości. Zachowane polecenia wypłaty i rozliczenia za styczeń, luty i marzec sugerują jednak, że przyznawane kwoty ostatecznie były niższe od postulowanej. Wciąż wypłacano je jeszcze za pośrednictwem Kuratorium⁵⁵. Od kwietnia 1946 roku pieniądze na utrzymanie i działalność ŚBP wypłacane były już bezpośrednio przez Ministerstwo Oświaty. Od tego momentu coraz trudniej jest śledzić bieżące wydatki na akcję, gdyż w zleceniach wypłaty środków dla Biblioteki nie było oddzielnej pozycji na ten cel. Dyrektor Rybicki apelował do Ministerstwa o zwiększenie kwoty na działania, a zwłaszcza na transport zbiorów z Opolszczyzny.

29 maja 1946 roku wysłano do Ministerstwa Oświaty sprawozdanie ogólne zbiorów zabezpieczonych. Podzielone zostało na dwie części: pierwsza opisuje zabezpieczanie przeprowadzone w Katowicach w okresie od lutego do sierpnia 1945 roku, druga dotyczy zbiorów zabezpieczonych w Bytomiu, bez podania dat granicznych, więc zapewne do momentu utworzenia dokumentu. Sprawozda-

⁵³ Zarządzenie Ministra Ziem Odzyskanych z dnia 22 lutego 1946 r. w sprawie zakazu wywozu mienia ruchomego z Ziem Odzyskanych, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Ziem Odzyskanych” 1946, nr 1, poz. 2.

⁵⁴ C. Wawrzyniak, *Publiczne biblioteki powszechne...*, s. 122–124.

⁵⁵ AZBŚ. Subwencje. Rozliczenia wydatków Śląskiej Biblioteki Publicznej (1945–1946). *Rozliczenie z wydatków rzeczowo-administracyjnych za miesiąc marzec 1946 r.*

nie jest bardzo ogólne – donosi, iż na zbiory zabezpieczone w Katowicach składały się książki pozostałości poniemieckiej, tzn. to, co zastano w budynku po zarządzie niemieckim: część biblioteki zamkowej Branickich z Suchej oraz część biblioteki Starzeńskich z Kościelca i Płazy, a ponadto to, co zabezpieczono w mieście lub co przekazali inni (w tym książki dostarczone przez Urząd Wojewódzki Śląsko-Dąbrowski, Archiwum Wojewódzkie, drobne zbiory poniemieckie oraz zbiór poniemiecki przywieziony z Raciborza). Łącznie w Katowicach zgromadzono 28 340 tomów. Wykaz ze sprawozdania bytomskiego jest zbieżny niemal z zestawieniem z poprzedniego sprawozdania (z dnia 26 października 1945 roku) i wykazuje 104 708 tomów. Oznacza to, że faktycznie zimą akcja transportowa ustała i prowadzono jedynie prace segregacyjne. Odnośnie do stanu uporządkowania wskazano, że książki zdołano jedynie ułożyć według proveniencji i umieścić na półkach. Tylko własny zbiór OLB posiadał wówczas inwentarz i katalogi⁵⁶.

We wrześniu 1946 roku, wobec braku reakcji na apele do Ministerstwa o subwencji, w piśmie do Prezydium Wojewódzkiej Rady Kultury dyrektor Rybicki poinformował o istnieniu wciąż niewłaściwie zabezpieczonych cennych księgozbiorów na terenie województwa śląsko-dąbrowskiego, do którego wówczas należała także Opolszczyzna, i braku środków na ich przetransportowanie. Z powodu permanentnych trudności z zapewnieniem odpowiednio ładownego transportu oraz z powodu braku funduszy, wciąż nie ukończono zwożenia książek z Grodkowa i Kopic, a do zabrania pozostawały nadal biblioteki pałacowe z Rysiowic, Niemodlina, Głogówka, Raciborza, Zawiercia i Rokitna Szlacheckiego. Dyrektor szacował te zbiory na ponad 100 000 woluminów i postulował zorganizowanie co najmniej sześciu dużych transportów⁵⁷. W październiku dyrektor uzyskał wreszcie dodatkowe środki na przewóz książek od Prezydium Rady Kultury, co umożliwiło dalsze prowadzenie akcji. W styczniu 1947 roku sporządzono zestawienie subwencji uzyskanych w 1946 roku na ten cel oraz krótkie sprawozdanie⁵⁸. Z dokumentu wynika, że łącznie w 1946 roku otrzymano 175 000 złotych w trzech transzach. Z tych pieniędzy udało się między 14 października a 6 grudnia sfinansować sześć wyjazdów w teren po książki do Nysy, Grodkowa, Biechowa, Kopic i Głogówka. Przywieziono stamtąd 25 090 woluminów dzieł, przeważnie zbiorów specjalnych i silesiaków. Były to wspomniane we wcześniejszych sprawozdaniach dalsze części bibliotek z Suchej, Matuschków z Biechowa, Schaffgotschów z Kopic, Oppersdorffów z Głogówka i innych pomniejszych zbiorów. W związku z niemożnością zwiezienia wszystkich zabezpieczonych tam książek, w czasie jednego z wyjazdów dokonano na miejscu selekcji oraz wyboru co cenniejszych zbiorów i tylko te zabrano do Katowic i Bytomia⁵⁹. W dokumentach znajduje się upoważnienie dla Francisz-

⁵⁶ AZBŚ. DUZ. Teczka 5/4..., *Sprawozdanie ogólne zbiorów zabezpieczonych przez Śląską Bibliotekę Publiczną w Katowicach* [z dn. 29 maja 1946 roku].

⁵⁷ AZBŚ. DUZ. Teczka 5/4..., *Subwencje na cele zabezpieczenia księgozbiorów* [pismo z dn. 9.09.1946].

⁵⁸ AZBŚ. DUZ. Teczka 5/9, *Akcja zabezpieczania księgozbiorów 1947, subwencje, preliminarz. Zestawienie otrzymanych subwencji i krótkie sprawozdanie z akcji rewindykacji i zabezpieczania księgozbiorów*.

⁵⁹ Tamże.

ka Szymiczka do dokonania wyboru książek na miejscu, a 30 października używano także zezwolenie wymagane do wywiezienia z Ziem Odzyskanych mienia ruchomego, opiewające na 20 000 tomów. Zezwolenie to umożliwiło przewiezienie z Głogówka do Katowic biblioteki Oppersdorffów, na co w listopadzie wydało zgodę Ministerstwo Oświaty. Na odwrocie zezwolenia widnieją adnotacje, z których wynika, że w trakcie trzech wyjazdów przywieziono do Katowic 11 430 woluminów⁶⁰.

Przebieg akcji w 1946 roku śledzić można również analizując korespondencję dotyczącą zamawiania samochodów ciężarowych w firmach spedycyjnych. Wynika z niej, że pierwszy po przerwie zimowej transport między Katowicami i Bytomiem nastąpił już w marcu. Dotyczył on zapewne przewiezienia z Bytomia książek katowickich, dostarczonych wcześniejszymi transportami z Opolszczyzny. W marcu organizowano też transport mebli i książek z Cieszyna⁶¹. Dokumentacja akcji z 1946 roku jest już dużo skromniejsza niż ta z 1945 roku. Wynika z niej, że wszelkie działania Biblioteki w tym zakresie ograniczały się w zasadzie do przewożenia księgozbiorów z Opolszczyzny (zarówno tych będących własnością ŚBP, jak i zgromadzonych w tych samych lokalnych zbiornicach) oraz do porządkowania i segregowania tych już zwiezionych do Bytomia.

Zakończenie akcji

W styczniu 1947 roku dyrektor Rybicki powiadomiony został pismem Józefa Grycza, Naczelnego Dyrektora Bibliotek, o planowanej reorganizacji prowadzonej akcji⁶². Nowy etap polegać miał głównie na segregacji i repartycji zbiorów zgromadzonych w nowo utworzonych zbiornicach-segregatorniach. Do ich zadań wciąż należeć miało penetrowanie terenu i zwożenie znalezionych materiałów, magazynowanie, segregacja zgodnie z Instrukcją Ministerstwa Oświaty z 25 stycznia 1946 roku, a na koniec – rozdysponowywanie tych zbiorów pomiędzy zainteresowane i potrzebujące instytucje. Józef Grycz zwrócił się do Pawła Rybickiego z poleceniem zorganizowania zbiornicy-segregatorni w Katowicach. Przewidziano osobny fundusz na jej utrzymanie oraz na utrzymanie przydzielonego samochodu i szofera. Dyrektor wskazać miał też odpowiedniego kandydata na kierownika tej instytucji. W odpowiedzi, wraz z informacją o kandydaturze Franciszka Szymiczka na to stanowisko, dyrektor wysłał preliminarz budżetowy przyszłej zbiornicy na luty 1947 roku. Kilka dni później dyrektor wystosował kolejny list do Ministerstwa, proponując zorganizowanie zbiornicy w Bytomiu, gdzie trafiła znakomita większość zwożonych w ramach akcji księgozbiorów i gdzie sprawny personel porządkował, segregował i spisywał zasób. Ponadto w gmachu, gdzie mieściła się tzw. Biblioteka Krajowa w Bytomiu, zaistniała możliwość powiększenia powierzchni przez adaptację lokalu opuszczonego niedawno przez Komunalną

⁶⁰ AZBŚ. DUZ. Teczka 5/4..., *Zezwolenie na wywóz Nr. 188*.

⁶¹ W Cieszynie odnalazły się meble biblioteczne wywiezione przez Niemców w czasie wojny.

⁶² AZBŚ. DUZ. Teczka 5/9, Akcja zabezpieczenia księgozbiorów 1947, subwencje, preliminarz. [Pismo Józefa Grycza w sprawie zorganizowania zbiornicy-segregatorni].

Kasę Oszczędności. Podstawowym argumentem przeciwko umieszczeniu zbiornicy w Katowicach był zarówno drastyczny brak miejsca w samej ŚBP, jak też brak możliwości znalezienia odpowiednich powierzchni magazynowych na terenie miasta⁶³. Nie zachowała się w Archiwum odpowiedź Ministerstwa na te propozycje, jednak ostatecznie zostały one zaakceptowane, bo magazyny Zbiornicy Księgozbiorów Zabezpieczonych powstały w Bytomiu. Ze wspomnień Szymiczka wynika, że formalnie zbiornica podlegała ŚBP w Katowicach (przynajmniej w początkowym okresie), a faktycznie zlokalizowana była w Bytomiu. W rzeczywistości Zbiornica była samodzielną i niezależną instytucją, podległą bezpośrednio Naczelnej Dyrekcji Bibliotek przy Ministerstwie Oświaty⁶⁴. Równolegle, w pomieszczeniach po OLB funkcjonował początkowo nieformalny oddział bytomski ŚBP. W AZBŚ nie zachowały się żadne inne dokumenty dotyczące Zbiornicy, poza dokumentami przekazania księgozbiorów oraz kilkoma kwitami potwierdzającymi przyjęcie wynagrodzenia za prace zlecone w Zbiornicy w 1947 roku.

Zasób zgromadzony w czasie trwania akcji (jak już wspomniano) nie należał do ŚBP. Wyjątkiem jest tu chyba jedynie własny zasób OLB, który pozostał pod opieką ŚBP, a o którego przyznanie nie składano wniosków, w przeciwieństwie do innych pozostałości poniemieckich, zastanych w Katowicach i Bytomiu lub zwiezionych w ramach akcji z terenu. Można też przypuszczać, że odnalezione w ramach poszukiwań rewindykacyjnych na Opolszczyźnie zbiory katowickie trafiły bezpośrednio na półki w Katowicach. Niestety, nie ma na ten temat żadnej szczegółowej wzmianki. Wiadomo, że część tych zbiorów się odnalazła, a z wniosku o rewindykację zastępczą z 1948 roku⁶⁵ wiemy, że część przepadła bezpowrotnie. Wiadomo też, że fragment niezinventaryzowanych zbiorów poniemieckich, składowanych w Bytomiu, był przedwojenną nieopracowaną i nieosygnowaną własnością ŚBP. Dzieła te trafiły do Biblioteki Śląskiej z puli zbiorów zabezpieczonych, lecz o ich przyznanie biblioteka również nie składała wniosku. Wniosek o rewindykację zastępczą, który wraz ze szczegółowym wykazem strat złożono do Biura Rewindykacji i Odszkodowań Wojennych RP, nie zawierał listy potrzeb biblioteki. Nie ma też w Archiwum żadnej odpowiedzi oraz innych dokumentów kontynuujących tę sprawę. Zachował się natomiast wniosek z grudnia 1947 roku do Naczelnej Dyrekcji Bibliotek przy Ministerstwie Oświaty o przyznanie wybranych części księgozbiorów podworskich zabezpieczonych w latach 1945-1946. Wystąpiono o przyznanie zbioru Oppersdorffów, Matuschków, Szembeków i Starzeńskich, Akademii Pedagogicznej w Bytomiu oraz różnej proveniencji silesiaków i książek o treści prawniczej, ekonomicznej i społecznej⁶⁶.

---

⁶³ AZBŚ. DUZ. Teczka 5/9, Akcja zabezpieczenia księgozbiorów 1947, subwencje, preliminarz. *Sprawa akcji zabezpieczania księgozbiorów* [pismo Pawła Rybickiego do Min. Oświaty z dn. 20 lutego 1947].

⁶⁴ F. Szymiczek, *Akcja zabezpieczania bibliotek i księgozbiorów na Śląsk w świetle dokumentów i wspomnień własnych*, „Książnica Śląska” 1975–1978, t. 20, s. 40–42.

⁶⁵ AZBŚ. DUZ. Teczka 5/16, Odzyskiwanie wywiezionych zbiorów, listy strat 1948.

⁶⁶ AZBŚ. DUZ. Teczka 5/9..., *Wniosek o przyznanie poszczególnych części zbiorów zabezpieczonych Śląskiej Bibliotece Publicznej*.

W początkach 1948 roku Ministerstwo wydało zgodę na przekazanie tych właśnie zbiorów, jednak potwierdzenie odbioru nie zawiera księgozbioru Matuschków⁶⁷. Zanim dystrybucją książek zajęła się systemowo Zbiornica, zgodnie z obowiązującymi przepisami i za zgodą Ministerstwa Oświaty, z puli katowickich zbiorów zabezpieczonych w 1945 i 1946 roku zwrócono właścicielom księgozbiór Towarzystwa Czytelń Ludowych, Alliance Française oraz Instytutu Śląskiego⁶⁸. Przekazano też niewielki księgozbiór orientalistyczny Bibliotece Uniwersyteckiej w Łodzi. Zwróconych i przekazanych zbiorów mogło być więcej, jednak nie zachowały się inne dokumenty potwierdzające takie transakcje.

Podsumowując, należy stwierdzić, że przebieg akcji prowadzonej przez Śląską Bibliotekę Publiczną podzielić można nieformalnie na trzy etapy. W pierwszym etapie, który trwał od marca do połowy 1945 roku, zabezpieczano głównie księgozbiory na terenie Katowic i okolicznych już wyzwolonych miejscowości – Chorzowa, Sosnowca, Cieszyna, Pszczyny. Przejęto wówczas również Oberschlesische Landesbibliothek w Bytomiu. W drugim etapie, trwającym od połowy 1945 i przez cały 1946 rok, rozpoczęto i kontynuowano poszukiwania zbiorów własnych na Opolszczyźnie, a przy okazji rozpoznano i zlokalizowano znajdujące się tam zasoby cennych (głównie prywatnych) bibliotek poniemieckich. Próbowano również w miarę posiadanych, a niewystarczających środków, przywieźć te zbiory do magazynów bytomskich. Trzeci etap – czyli uruchomienie Zbiornicy Księgozbiorów Zabezpieczonych, której celem miało być segregowanie i repartycja zabezpieczonych zbiorów – zakończył bezpośrednie działania ŚBP w terenie. W Zbiornicy afiliowanej przy ŚBP segregowaniem zajmowali się początkowo pracownicy Biblioteki. Z czasem Zbiornica całkowicie się usamodzielniała. W 1956 roku zamieniona została na Dział Zbiorów Zabezpieczonych Biblioteki Narodowej (później Oddział Zbiorów Zabezpieczonych w Bytomiu), który zlikwidowano ostatecznie w 1999 roku. Niemal do końca istnienia Oddziału Zbiorów Zabezpieczonych Biblioteka Śląska pozyskiwała z jego zasobu zbiory. Łącznie, razem z zasobem OLB, tą drogą trafiło do BŚ około 174 000 woluminów⁶⁹.

Bibliografia

Akty prawne

(układ chronologiczny)

Ustawa z dnia 11 marca 1936 roku o Śląskiej Bibliotece Publicznej imienia Józefa Piłsudskiego, „Dziennik Ustaw Śląskich” 1936, nr 8, poz. 13.

Rozporządzenie Śląskiej Rady Wojewódzkiej z dnia 8 czerwca 1936 r. o statucie organizacyjnym Śląskiej Biblioteki Publicznej im. Józefa Piłsudskiego, „Dziennik Ustaw Śląskich” 1936, nr 16, poz. 29.

⁶⁷ AZBŚ. DUZ. Teczka 5/10, Potwierdzenia odbioru księgozbiorów 1948 r.

⁶⁸ AZBŚ. DUZ. Teczka 5/5, Wykazy księgozbiorów pozostałości poniemieckiej 1945 [Protokoły zdawczo-odbiorcze TCL i Alliance Française].

⁶⁹ AZBŚ Oddział Bytom. Informacje na podstawie sprawozdań Oddziału Bytom z lat 1976-1998.

- Okólnik z dnia 29 listopada 1944 r. w sprawie zabezpieczenia bibliotek i zbiorów bibliotecznych*, „Dziennik Urzędowy Resortu Oświaty” 1944, nr 1/4, poz. 32.
- Okólnik nr 7 z dnia 19 lutego 1945 r. o przyznawaniu subwencji dla bibliotek*, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty” 1945, nr 1, poz. 5.
- Dekret z dnia 2 marca 1945 r. o majątkach opuszczonych i porzuconych*, „Dziennik Ustaw” 1945, nr 9, poz. 45.
- Ustawa Konstytucyjna z dnia 6 maja 1945 r. o zniesieniu statutu organicznego województwa śląskiego*, „Dziennik Ustaw” 1945, nr 17, poz. 92.
- Ustawa z dnia 6 maja 1945 r. o majątkach opuszczonych i porzuconych*, „Dziennik Ustaw” 1945, nr 17, poz. 97.
- Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 27 maja 1945 r. w sprawie opieki nad dawną książką*, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty” 1945, nr 2, poz. 56.
- Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 9 lipca 1945 r. w sprawie przejęcia księgozbiorów podworskich od pełnomocników do spraw reformy rolnej*, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty” 1945, nr 4, poz. 110.
- Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 4 sierpnia 1945 r. w sprawie zabezpieczenia i użytkowania księgozbiorów opuszczonych lub porzuconych*, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty” 1945, nr 4, poz. 115.
- Dekret z dnia 13 listopada 1945 r. o zarządzie Ziem Odzyskanych*, „Dziennik Ustaw” 1945, nr 51, poz. 295.
- Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 21 grudnia 1945 r. o przejęciu Śląskiej Biblioteki Publicznej w Katowicach*, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty” 1945, nr 8, poz. 331.
- Instrukcja z dnia 25 stycznia 1946 r. w sprawie postępowania z księgozbiorami zabezpieczonymi*, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty” 1946, nr 1, poz. 13.
- Okólnik nr 4 z dnia 5 lutego 1946 r. Przejęcie mienia opuszczonego i poniemieckiego przez władze administracji ogólnej*, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Ziem Odzyskanych” 1945, nr 1, poz. 9.
- Okólnik nr 5 z dnia 14 lutego 1946 r. Zabezpieczenie mienia poniemieckiego*, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Ziem Odzyskanych” 1945, nr 1, poz. 10.
- Zarządzenie Ministra Ziem Odzyskanych z dnia 22 lutego 1946 r. w sprawie zakazu wywozu mienia ruchomego z Ziem Odzyskanych*, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Ziem Odzyskanych” 1946, nr 1, poz. 2.

Dokumenty archiwalne

- Archiwum Zakładowe Biblioteki Śląskiej. Dział Uzupełniania Zbiorów. Teczka 5/4. Akcja zabezpieczenia księgozbioru 1944–1945.
- Archiwum Zakładowe Biblioteki Śląskiej. Dział Uzupełniania Zbiorów. Teczka 5/5. Wykazy księgozbiorów pozostałości poniemieckiej 1945.
- Archiwum Zakładowe Biblioteki Śląskiej. Dział Uzupełniania Zbiorów. Teczka 5/7. Odzyskanie wywiezionych księgozbiorów 1945–1946.
- Archiwum Zakładowe Biblioteki Śląskiej. Dział Uzupełniania Zbiorów. Teczka 5/9. Akcja zabezpieczania księgozbiorów, subwencje, preliminarz 1947 r.

- Archiwum Zakładowe Biblioteki Śląskiej. Dział Uzupełniania Zbiorów. Teczka 5/10. Potwierdzenia odbioru księgozbiorów 1948 r.
- Archiwum Zakładowe Biblioteki Śląskiej. Dział Administracji. Teczka 11/18. [Sprawozdanie z działalności Śląskiej Biblioteki Publicznej w Katowicach za lata 1945–1947].
- Archiwum Zakładowe Biblioteki Śląskiej. Preliminarz budżetowy Śląskiej Biblioteki Publicznej 1945–styczeń 1947.
- Archiwum Zakładowe Biblioteki Śląskiej. Subwencje. Rozliczenia wydatków Śląskiej Biblioteki Publicznej (1945–1946).
- Archiwum Zakładowe Biblioteki Śląskiej. Zestawienie subwencji na potrzeby Biblioteki – 1945/1946.
- IPN ka 564/507 VI K. 111/49, II KO. 365/50, Szymiczek Franciszek, Losy Śląskiej Biblioteki Publicznej w czasie drugiej wojny światowej.

Opracowania

- Dróżdż Andrzej (2012), *Działalność katowickiej Zbiornicy Księgozbiorów Zabezpieczonych na Górnym i Dolnym Śląsku w latach 1947–1955*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, nr 2, s. 81–100.
- Fabiańska Agnieszka (2023), *Akcja zabezpieczania księgozbiorów i bibliotek w latach 1944–1955*, „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi”, t. 17, z. 4, s. 771–791.
- Groebl Grzegorz (1970), *Habent sua fata bibliotecari* (Wspomnienia – bardzo osobiste), „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Śląskiej”, nr 1/4, s. 58–70.
- Grycz Józef (1945), *Wskazówki dla prowadzących akcję zabezpieczenia bibliotek i zbiorów bibliotecznych*, Warszawa-Poznań: z zasiłku Ministerstwa Oświaty – Wydział Bibliotek.
- Magiera Agnieszka (2022), *Śląska Biblioteka Publiczna w 1945 roku (w świetle dokumentów z Archiwum Zakładowego)*, „Książnica Śląska”, t. 34, s. 241–267.
- Maresz Barbara (2015), *Szymiczek Franciszek*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 50, Warszawa-Kraków: Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, s. 237–239.
- Materla Helena (1972), *Z dziejów Górnośląskiej Biblioteki Krajowej*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Śląskiej”, r. 17, s. 28–40.
- Nowicki Ryszard (2013), *Powojenna ochrona zbiorów bibliotecznych w Polsce w latach 1944–1955. Wybór źródeł*, Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Nowicki Ryszard (2015), *Rola katowickiej Zbiornicy Księgozbiorów Zabezpieczonych w powojennej ochronie zbiorów bibliotecznych w Polsce*, Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Rechowicz Henryk (1994), *Powojenne początki Śląskiej Biblioteki Publicznej*, „Książnica Śląska”, t. 25 (1988–1994), s. 5–18.
- Rybicki Paweł (1973), *Garść wspomnień o Bibliotece Śląskiej i Śląsku*, [w:] *Biblioteka Śląska 1922–1972*, pod red. J. Kantyki, Katowice: Wydawnictwo „Śląsk”, s. 264–277.

- Szymiczek Franciszek (1946), *Akcja zabezpieczająca i rewindykacyjna na Śląsku*, „Bibliotekarz”, nr 5, s. 118–119.
- Szymiczek Franciszek (1978), *Akcja zabezpieczania bibliotek i księgozbiorów na Śląsk w świetle dokumentów i wspomnień własnych*, „Książnica Śląska”, t. 20 (1975–1978), s. 26–61.
- Szymiczek Franciszek (1986), *Moja pierwsza podróż służbowa do Nysy w 1945 r.* „Szkice Nyskie”, t. 3, s. 193–204.
- Szymiczek Franciszek (1973), *Rok 1945 – pierwsze tygodnie i miesiące*, [w:] *Biblioteka Śląska 1922–1972*, pod red. Jana Kantyki, Katowice: Wydawnictwo „Śląsk”, s. 279–284.
- Szymiczek Franciszek (1947), *Śląska Biblioteka Publiczna w Katowicach po wojnie*, „Zaranie Śląskie”, nr 1/2, s. 71–74.
- Świerkowski Ksawery (1946), *Zabezpieczanie księgozbiorów poniemieckich i podworskich oraz sprawa ich zużytkowania*, [w:] *Aktualne zagadnienia bibliotekarskie. Pierwsza powojenna konferencja Okręgowych Wizytatorów Bibliotek w dniach 24–27 października 1945 r. w Pabianicach*, Warszawa: Ministerstwo Oświaty, s. 25–32.
- Wawrzyniak Czesław (1974), *Publiczne biblioteki powszechne na Śląsku Opolskim 1945–1965*, Wrocław-Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Zabezpieczanie księgozbiorów na ziemiach odzyskanych Górnego i Opolskiego Śląska. (Informacje oraz fragmenty z artykułów Franciszka Szymiczka i Czesława Koziół)*, (1946), „Zaranie Śląskie”, z. 1/2, s. 74–75.
- Zabezpieczenie mienia poniemieckiego na terenie Województwa Śląsko-Dąbrowskiego* (1947), „Śląsko-Dąbrowski Przegląd Administracyjny”, nr 1, s. 94–95.

***The action of securing libraries and library collections
in the Silesian Public Library in the years 1945–1947
(in the light of documents from the Silesian Library's Archive)***

Summary

The author, basing herself mainly on documents from the Archive of the Silesian Library, described the participation of the Silesian Public Library during the securing libraries and library collections in the Silesian Voivodeship in the years 1945–1947. She presented the legal and organizational basis and participants of the action, as well as its course and financing. The author described the effects of almost two years of activity in the field of searching, recovering, saving from destruction and dispersion valuable book collections that had been moved, leaved or abandoned in the Recovered Territories.

Keywords

Silesian Public Library, Franciszek Szymiczek, Paweł Rybicki, securing libraries and library collections, Recovered Territories, war losses, repossession

***Sicherung von Bibliotheken und Bibliotheksbeständen
in der Schlesischen Öffentlichen Bibliothek in den Jahren 1945–1947
(unter Berücksichtigung der Unterlagen aus dem Bibliotheksarchiv)***

Zusammenfassung

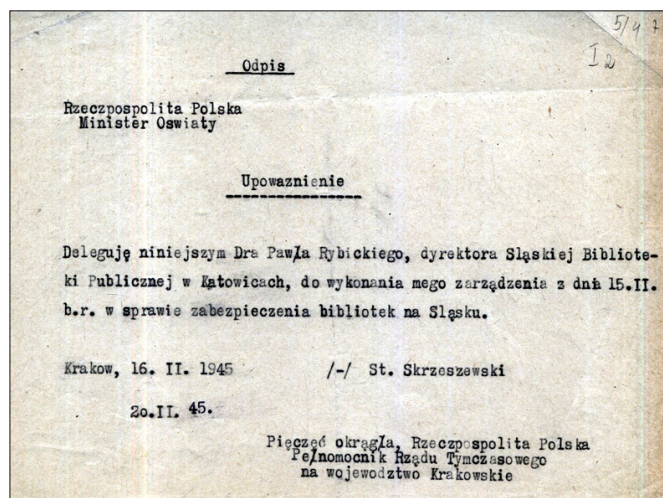
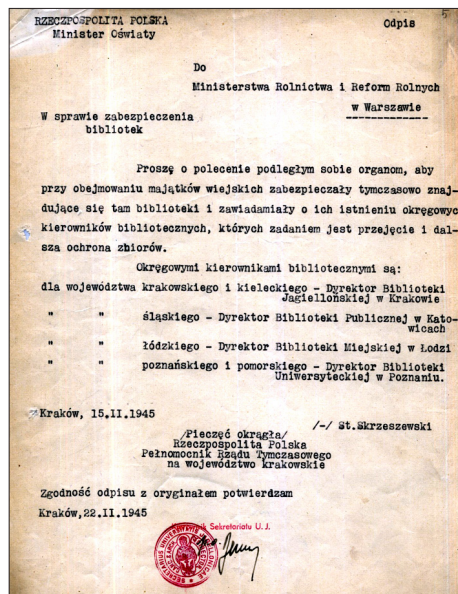
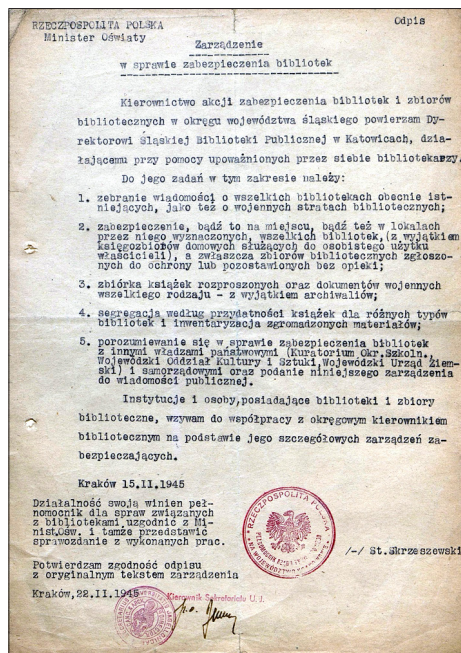
Die Autorin beschrieb, hauptsächlich auf der Grundlage von Dokumenten aus dem Abteilungsarchiv der Schlesischen Bibliothek, die Beteiligung der Schlesischen Öffentlichen Bibliothek an der Kampagne zur Sicherung von Bibliotheken und Bibliotheksbeständen in der Woiwodschaft Schlesien in den Jahren 1945–1947. Sie stellte die rechtlichen und organisatorischen Grundlagen und Teilnehmer der Aktion sowie deren Ablauf und Finanzierung vor. Beschrieb die Autorin auch die Auswirkungen einer fast zweijährigen Tätigkeit im Bereich der Suche, Bergung und Rettung wertvoller Buchsammlungen, die in den Wiedergewonnenen Gebieten vertrieben, verlassen oder verlassen wurden, vor Zerstörung und Zerstreuung.

Schlüsselwörter

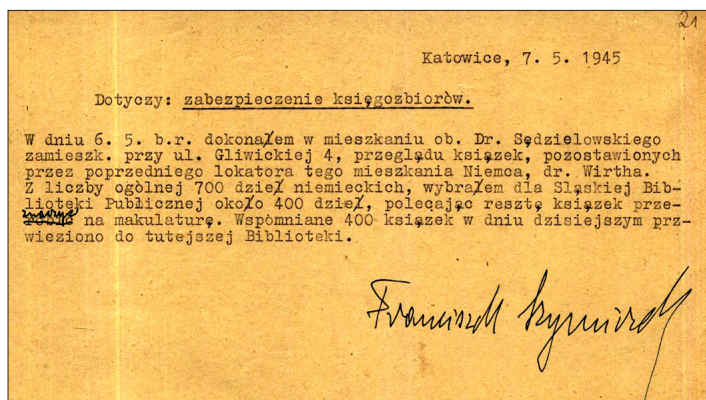
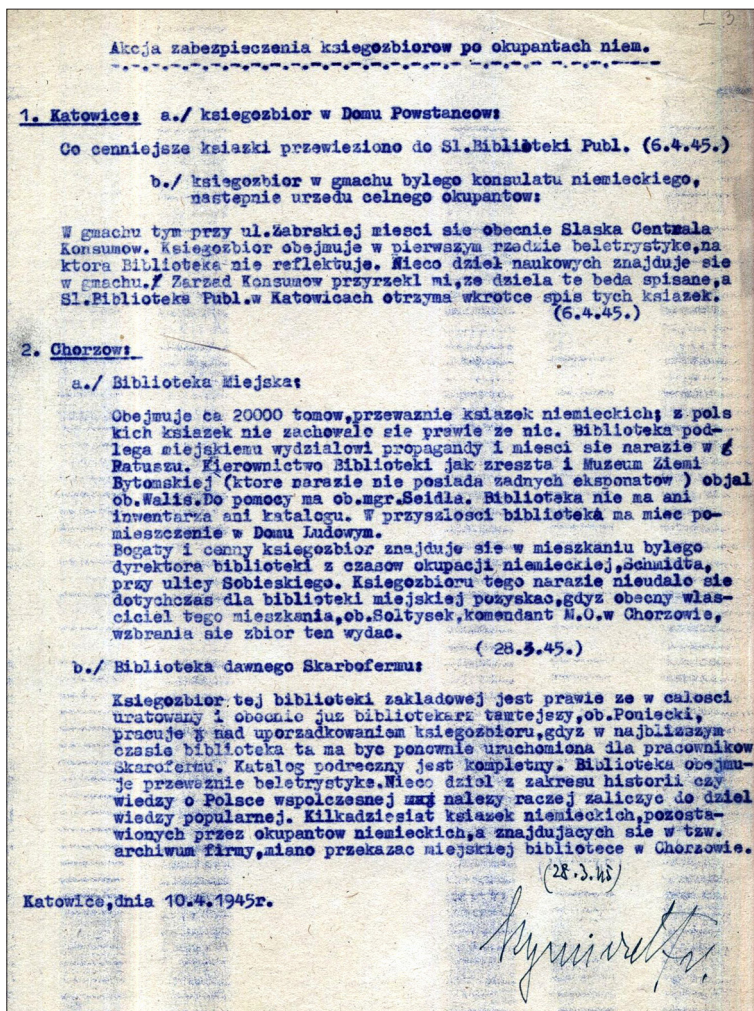
Schlesische Öffentliche Bibliothek, Franciszek Szymiczek, Paweł Rybicki, Aktion zur Sicherung von Bibliotheken und Bibliotheksbeständen, Wiedergewonnene Gebiete, Kriegsverluste, Rückgewinnung von Eigentum

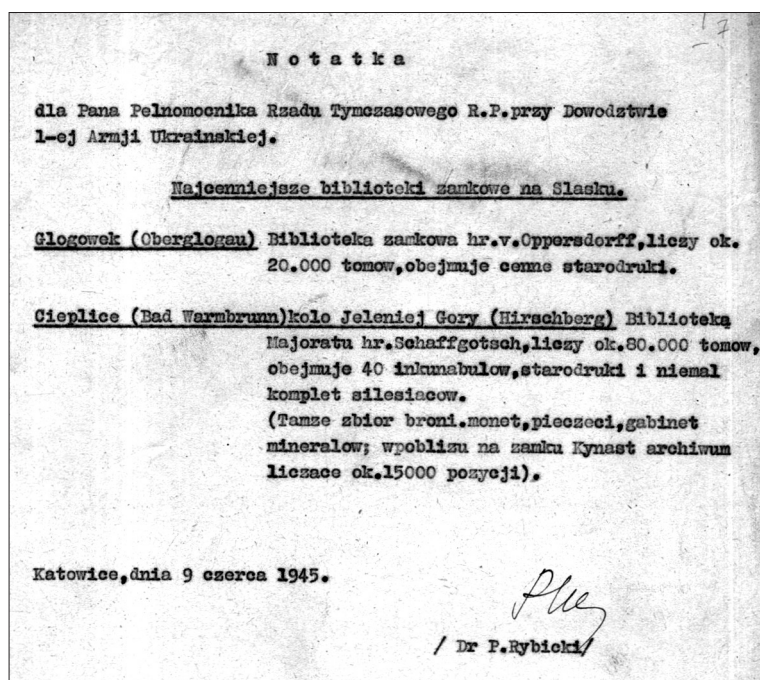
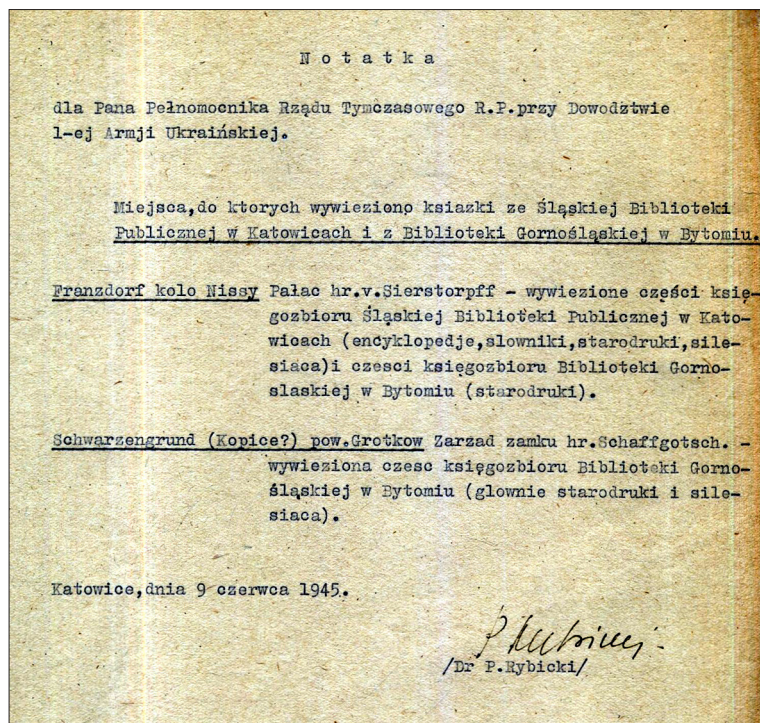
Pracownicy Biblioteki Śląskiej w 1948 roku: w pierwszym rzędzie Paweł Rybicki (1), w ostatnim rzędzie Franciszek Szymiczek (2) i Grzegorz Groebl (3)

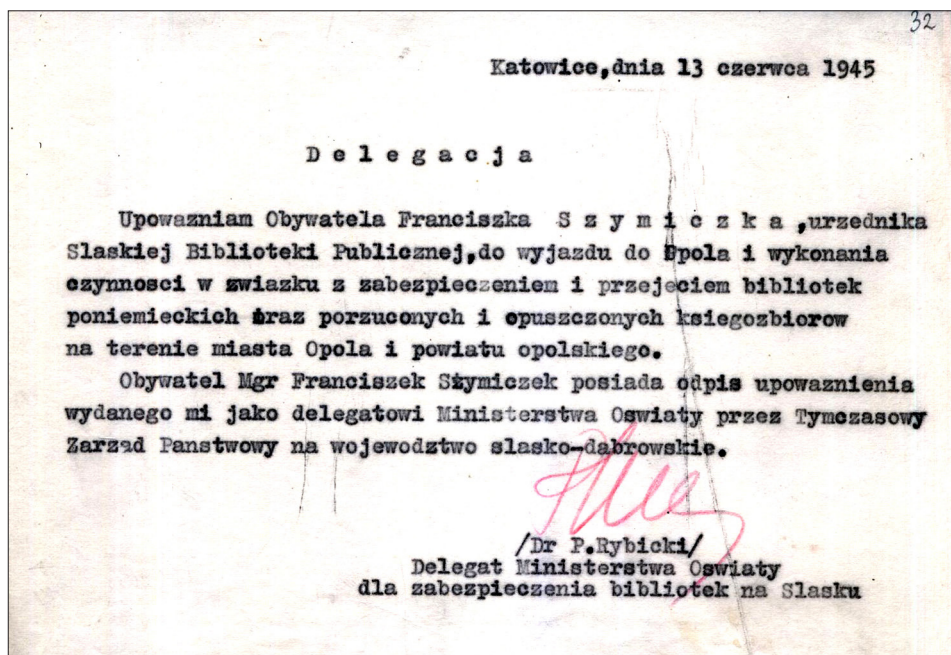
Dokumenty upoważniające dyrektora Pawła Rybickiego do kierowania akcją zabezpieczania księgozbiorów

Dokumenty z pierwszego etapu zabezpieczania księgozbiorów,
podpisane przez Franciszka Szymiczka

Notatki dyrektora Pawła Rybickiego
informujące o miejscach poszukiwania cennych księgozbiorów

Franciszek Szymiczek i jego upoważnienie
do prowadzenia akcji zabezpieczania księgozbiorów

Sprawozdanie

dotyczące przeprowadzonych prac nad uporządkowaniem Śląskiej Biblioteki Publicznej w Bytomiu.

Księgozbiór biblioteki bytomskiej, obejmujący dawniejsze "Obereschlesische Landesbibliothek Beuthen O/S." oraz "Obereschlesische Landesbibliothek Ratibor" został uporządkowany. Księgozbiór ten podzielony jest zasadniczo na pięć części. Są to następujące działy:

- 1.) dział "M"
- 2.) "S"
- 3.) "Br"
- 4.) znaczone tylko kolejnymi numerami
- 5.) tworzący bibliotekę podręczną.

Najwyższe numery poszczególnych działów wynoszą jak następuje:

Dział "M" - 20990
 "S" - 21957 (Silesiaca)
 "Br" - 21660
 biblioteki podręcznej - 11133
 "Br" nie został dotychczas uporządkowany.

Część księgozbioru biblioteki bytomskiej znajduje się ciągle jeszcze poza Bytomiem, na skutek czego nie można podać dokładnego stanu poszczególnych działów. Ilość brakujących książek stwierdzić będzie można dopiero po zwiezieniu wszystkich książek, należących do biblioteki bytomskiej, a wywiezionych w swoim czasie w teren.

Oprócz zasadniczego księgozbioru, należącego do Śląskiej Biblioteki Publicznej w Bytomiu, wyróżnić można cały szereg działów obcego pochodzenia. Dzieła te należą do następujących bibliotek:

1.) Biblioteka hr. Branickiego - SUCHA
 w skład której wchodzi część następujących księgozbiorów:
 a) Hr. Branickiego
 b) Hr. Tysskiewicza - Czerwony Dwór
 c) Adam Mielecki-Balskiewicza
 d) Dr. Fr. Nowakowskiego.

Biblioteka Branickiego, po wymierzeniu poustawianych na półkach książek, wynosi 228 m. Jeżeli weźmiemy na 1 metr przeciętnie 32 książki, to wyliczamy, że księgozbiór biblioteki Branickich, znajdujący się obecnie w Bytomiu, liczy ok. 7.300 tomów. Są to dzieła treści religijnej, historycznej oraz literatura piękna w językach polskim, francuskim, angielskim i niemieckim. Książki powyższego księgozbioru są dawniejszego pochodzenia (XVII - XIX wiek) i nowszego. W księgozbiórze Branickich znajdują się trzy encyklopedie:

- 1.) "Encyclopedie ou dictionnaire universel raisonne des connoissances humaines". Par M.de Felice (1773).
- 2.) Encyklopedia Powszechna, S. Orgulbranda. R.wyd.1859.
- 3.) Encyklopedia kościelna, oprac. pod kier. ks. S. Galle, J. Kiedzielskiego i innych. R.wyd. 1904

oraz "Theologie" par J.P.Migne.

2.) Biblioteka Zamojskich - "Ex libris A.Z.Dworek"
 Biblioteka Zamojskich, licząca 252 tomy, należy prawdopodobnie do księgozbioru Branickich. Charakter oznaczenia i oprawy książek jest w obu bibliotekach ten sam. Poza tem księgozbiory te były raz wymiesane.

Sprawozdanie Nr. 2

dotyczące przeprowadzonych prac nad uporządkowaniem Śląskiej Biblioteki Publicznej w Bytomiu.

Księgozbiór Biblioteki bytomskiej, obejmujący dawniejsze "Obereschlesische Landesbibliothek Beuthen O/S." oraz "Obereschlesische Landesbibliothek Ratibor" dzieli się na następujące działy:

- 1.) Dział "M"
- 2.) "S" ("Silesiaca")
- 3.) "Br" ("Broszury")
- 4.) znaczone tylko kolejnymi numerami
- 5.) "Biblioteka Podręczna".

Od czasu sporządzenia pierwszego sprawozdania, t.j. od 26 lipca 1945 r. stan Biblioteki Bytomskiej uległ zmianie na skutek częściowej rewindykacji księgozbioru bytomskiego, jak również innych bibliotek. Dostarczono książki z Ryzy, Bechau i Grodkowa (przez Inspektorat Szkolny). Zamieszczone poniżej zestawienie, sporządzone na podstawie cyt. podanych w sprawozdaniu Nr. 1 z dnia 26 lipca b.r. uwidacznia wszelkie zmiany w poszczególnych księgozbiórach do dnia dzisiejszego, podając pochodzenie poszczególnych rewindykowanych partii i ich ilościowy stan.

L.p.	Dział	mb	Ilość tomów	Nysy	Grodzka	Bechau	Inne	Razem tomów
1.	"M" - (Bytom)	731	23392	1690	-	-	-	25.262
2.	"S" - (Bytom)	270	8640	200	-	-	-	8.840
3.	"Br" - (Bytom)	830	26560	-	-	-	-	26.560
4.	Podr. - (Bytom)	218	6976	-	-	-	-	6.976
5.	Branicki (Sucha)	228	7300	-	2880	-	-	10.180
6.	Zamojski (Dworek)	-	252	-	-	-	-	252
7.	Starzeński (Płanica - Kościelce)	48	1500	-	-	-	-	1.500
8.	"A. Dunin"	-	245	-	-	-	-	245
9.	SS. Smartwycchwst. (Kęty)	75	-	-	-	-	-	75
10.	SS. Smartwycchwst. Seminar (Bytom)	28	900	-	-	-	-	900
11.	"Alliance Fr." (Katowice)	100	3200	-	-	-	-	3.200
12.	Engl. conv. club Katowice	560	-	-	-	-	-	560
13.	Dzielnice Siles. Bibl. Publ. Katowice	28	896	-	-	-	-	896
14.	Siles. Bibl. Publ. Katowice	38	1200	250	-	-	-	1.450
15.	Volkskunde OS.	1500	-	-	-	-	-	1.500
16.	Z. P. N. Katowice	300	-	-	-	-	-	300
17.	Urs. Woj. Siles. Katowice	300	-	-	-	-	-	300
18.	GS. Zw. Prz. Gór. - Hutn. Katowice	150	-	-	-	-	-	150
19.	Kom. i. J. Świeciloowa Katowice	6	190	-	-	-	-	190
20.	Beletr. fr. - ang. brosz. Katowice	544	-	-	-	-	-	544
21.	Pracownice (Zkt. 24)	20	640	-	-	-	736	1.376
22.	Różne (Ekt. 15-19, 23-27)	767	-	-	-	-	-	767
23.	Dzielnice Bibl. Bytom	24	770	-	-	-	-	770

Pierwsze strony sprawozdań z porządkowania zbiorów bytomskich

Załącznik do Nr. 9/2/46.

Sprawozdanie ogólne zbiorów zabezpieczonych przez Śląską Bibliotekę Publiczną w Katowicach.

1. Miejsce zabezpieczenia: Katowice.

2. Pochodzenie zbiorów:

a) część biblioteki zamkowej w Suchej	7.800 tomów
b) " " " " z Kościelca i Płazy	960 "
c) przekazane przez Urząd Wojewódzki Sl-Dąbr.	640 "
d) " " Archiwum Wojewódzkie	940 "
e) różne drobne zbiory pomieśkie	8.000 "
f) zbiór pomieśkie przywieziony z Raciborza	10.000 "
(obejmuje literaturę różnych narodów).	

razem 28,340 tomów

3. Stan uporządkowania ewidencji w katalogach lub spisach inwentaryzacyjnych:

Sporządzone narazie ogólne spisy zabezpieczonych dzieł; dokładne uporządkowanie tych zbiorów wymaga nieco więcej czasu, a przede wszystkim odpowiedniej ilości personelu. Część katalogu kartkowy Biblioteki z Suchej przywieziono ostatnio z Gieszyna, poza tym jednak istnieją założone uprzednio prowizoryczne spisy zbiorów suskich oraz Płazy i Kościelca. Księgozbiór przywieziony z Raciborza dotychczas nie został jeszcze spisany,

4. Wnioski Biblioteki co do przydziału księgozbiorów:

Dyrekcja Biblioteki narazie wstrzymuje się z stawianiem wniosków co do przydziału księgozbiorów do czasu, kiedy cała akcja segregacji księgozbiorów ~~zbiórów~~ zabezpieczonych będzie ukończona. Przewiduje się, że część zbiorów pomieśkiech będzie mogła zasilić inne biblioteki.

Załącznik do Nr. 9/2/46.

Sprawozdanie ogólne zbiorów zabezpieczonych przez Śląską Bibliotekę Publiczną w Katowicach.

1. Miejsce zabezpieczenia: Białym - Biblioteka Krajowa

(dawn. Oberschlesische Landesbibliothek)

2. Pochodzenie zbiorów:

a) księgozbiór własny	67.706 tomów
poza tym oczekuje rewindykacji	6.000 "
b) część biblioteki zamkowej w Suchej	10.200 "
c) " " " " z Dworek	252 "
d) " " " " z Kościelca z Płazy	14500 "
e) " " " " z Duninów	240 "
f) Pedagog. Akademia Białym, Polnisches Seminar.	900 "
g) Alliance Française, Katowice wraz z innymi	
zbiorem dzieł francuskich	2.850 "
h) Engl. Convers. Club	560 "
i) Oberschl. Volkakunde	1.500 "
j) hr. Matuszki w Bukowie	3.000 "
k) różne drobne zbiory oraz zbiory	
niewiadomego pochodzenia	10.000 "

razem 104. 706 tomów

3. Stan uporządkowania ewidencji w katalogach lub spisach inwentaryzacyjnych: Zachowały się wszelkie katalogi oraz inwentarze (system kartkowy) do zbioru własnego Biblioteki Krajowej (punkt 2a), co do innych zbiorów, zdolano je jedynie uporządkować i według pochodzenia umieścić na osobnych półkach.

4. Wnioski Biblioteki, co do przydziału księgozbiorów:

Księgozbiór Biblioteki Bytomskiej pozostaje na miejscu i po przeprowadzeniu odpowiedniego uzupełnienia piśmiennictwem polskim będzie mógł służyć ogółowi społeczeństwa jako osobna biblioteka naukowa wzgl. oddział Biblioteki Śląskiej. Odnosnie do innych zbiorów Dyrekcja Biblioteki narazie naogół wstrzymuje się z postawieniem wniosków co do przydziału księgozbiorów. Jedynie odnośnie do zbiorów dawn. Pedagogische Akademie Białym, Oberschlesische Volkskunde, zbioru Matuszków oraz niektórych drobnych zbiorów wg. punktu 2 h) już dziś wnosimy o przydzielenie tych zbiorów do ogólnego księgozbioru Biblioteki Bytomskiej, gdyż w ten sposób znacznie powiększy się

Sprawozdania ogólne zbiorów zabezpieczonych przez Śląską Bibliotekę Publiczną w 1946 roku

Zestawienie subwencji uzyskanych przez Dyrekcję
Biblioteki w r. 1945 na zabezpieczenie bibliotek.

1. 2.III. Zaliczka Minist. Ośw.	10.000 zł
2. 30.IV. Zaliczka Minist. Ośw.	35.000 "
3. 10.VII. Pożyczka K.O.S. na zabezpieczenie za- mienionej pismem z 16.XI.dr.V-280/45 na subwencję	10.000 "
4. 31.VIII. Subwencja K.O.S. na zabezpieczenie	20.000 "
5. 8.X. Subwencja K.O.S. na zabezpieczenie	10.000 "
	85.000 zł

A. Zestawienie otrzymanych subwencji i krótkie sprawozdanie z akcji
rewindykacji i zabezpieczenia księgozbiorów.

Śląska Biblioteka Publiczna otrzymała na cele rewindykacji i zabezpieczenia księgozbiorów trzy subwencje, z tych jedną we wrześniu 1946 r. w wysokości 100.000,- zł., dwie dalsze w listopadzie 1946 r. w wysokości 25.000,- zł. i 50.000,- zł. - razem 175.000,- zł.

Wyjazdów samochodowych w teren po książki było ogółem sześć, mianowicie:

- 14 - 16. X. 1946
- 18 - 23. X. "
- 28 - 30. X. "
- 20 - 21. XI. "
- 27 - 30. XI. "
- 4 - 6. XII. "

do następujących miejscowości:

Nysy, Bukowa, Grodkowa, Kopic i Głogówka.

Książki z pierwszych 3 miejscowości oraz częściowo 4-tej, przewieziono na podstawie imennego upoważnienia, wystawionego na nazwisko bibliotekarza, mgr Franciszka Szyma i c z k a, przez Kuratorium Okręgu Szkolnego Śląskiego z dnia 18.10.1946, Nr 39721/46 do Książnicy Śląskiej Biblioteki Publicznej w Bytomiu. Zbiory te, w ogólnej liczbie 25.090,- tomów, pochodzą: z Nysy, Bukowa, Grodkowa, i Kopic a w s k t a d e h ich wchodzą:

resztki biblioteki zamkowej w Suchej, przeważnie starodruki i rękopisy, części bibliotek pałacowych Matuschków z Bukowa i Schaffgotschów z Kopic, w tym sporo starodruków i silesiaców, różne wybrane zbiory poniemieckie, zebrane w bibliotekach powiatowych w Grodkowie i Nysie i wreszcie drobne partie książek Śląskiej Biblioteki Publicznej, znalezione w Nysie. Prócz tego przywieziono do Książnicy w Bytomiu około 3.700 różnych nut, w tym niejednokrotnie cenne opracowania klasyków muzycznych. W przywiezionych księgozbiorach zastąpione są wszystkie dziedziny piśmiennictwa, przeważnie obcojęzyczne, nie brak jednak i nieco książek polskich oraz innych słowiańskich.

W trzech ostatnich transportach przewieziono do Śląskiej Biblioteki Publicznej w Katowicach resztę ocalałych księgozbiorów dawnej biblioteki rodowej Oppendorffów w Głogówku. Na zbiory te, zebrane obecnie w naszej Bibliotece w ogólnej liczbie 11.330, tomów oraz kilka atlasów, składają się: rękopisy, starodruki i pozycje literatury nowszej. W zbiorach tych dużą pozycję stanowią dzieła klasyków starożytnych i pisarzy

./.

Rozliczenie subwencji przyznanych Śląskiej Bibliotece Publicznej
na akcję zabezpieczania księgozbiorów

Kuratorium
Okręgu Szkolnego Śląskiego
w Katowicach *zabezpieczanie*

Katowice, dnia 18 października 1946 r. 93

Nr 39721/46 Ob. Mgr Franciszek Szymiczek

Dot.: Przewóz zabezpieczonych Bibliotekarz Śl. Biblioteki Publicznej
księgozbiorów. w Katowicach

Na podstawie § 3 pkt c) oraz § 4 zarządzenia Ministerstwa Oświaty z dnia 4 sierpnia 1946 r. nr V-215/45 w sprawie zabezpieczenia i zużytkowania księgozbiorów porzuconych lub opuszczonych (Dz. Urz. Min. Ośw. nr 4, poz. 115) Kuratorium Okręgu Szkolnego Śląskiego w Katowicach zleca Obywatelowi wysortowanie i przewiezienie do księżnicy Śląskiej Biblioteki Publicznej w Bytomiu książek naukowych zabezpieczonych na terenie powiatu nyskiego i grodkowskiego przez Inspektoraty Szkolne, pochodzących z księgozbiorów polskich wywiezionych przez Niemców i z księgozbiorów po-niemieckich.

Przewóz książek nie wymaga zezwolenia Biura Ziem Odzyskanych przy Ministerstwie Oświaty, przewidzianego w Zarządzeniu Ministerstwa Ziem Odzyskanych z dnia 22 lutego 1946 r. (Dz. Urz. Min. Z.O. nr 1 poz. 2), gdyż książki przewozi się do zbiornicy w Bytomiu, na terenie Ziem Odzyskanych, na pod-
verte!

20.2.47 H.

RZECZPOSPOLITA POLSKA
MINISTERSTWO OŚWIATY

Warszawa, dnia 31 paźdz. 1946 r. 95

Nr NDB-3315/46 Śląska Biblioteka Publiczna
w Katowicach

Ministerstwo Oświaty, przesyłając w załączeniu zezwolenie Biura Ziem Odzyskanych na wywóz księgozbiorów ze Śląska Opolskiego do Katowic, zawiadamia, że w Głogówku, plac Wolności 4 w Domu Kultury znajduje się zabytkowa biblioteka historyczna w obcych językach /ok. 12.000 tomów/. Kierownik Domu Kultury, Jan Dzierża, prosi o za-branie tego księgozbioru.

Naczelnny Dyrektor Bibliotek
Dr J. Grycz *zaw. 2.11.46.*

Wzrost załącznika!

Śląska Biblioteka Publiczna
w Katowicach

Data 2 listopada 46

Nr 21/32/46 zał.

Dokumenty zezwalające na transport
zabezpieczanych księgozbiorów z Ziem Odzyskanych

Rzeczpospolita Polska
Ministerstwo Oświaty
Biuro Ziem Odzyskanych

Warszawa, dnia 30 paźdź. 1946 r.

Opis

Nr. BZO -1140/46

Zezwolenie na wywóz Nr. 188

Na podstawie art. 2.lit.c/ i d/ dekretu z dnia 13.XI.1945 r. o zarządzie ziem odzyskanych /Dz.U.R.P.Nr 51,poz.295/ oraz § 4,lit.d/zarządzenia Ministerstwa Ziem Odzyskanych z dnia 22 lutego 1946 r. w sprawie zakazu wywozu mienia ruchomego z Ziem Odzyskanych /"Wiennik Urzędowy Ministerstwa Z.O. Nr 1,poz.2/ zezwala się Śląskiej Bibliotece Publicznej w Katowicach .....

na wywóz z Nysy, Grotkowa, Głogówka i Kopie oraz innych miejscowości Śląska Opolskiego do Katowic niżej wyszczególnionych ruchomości:

- zabezpieczonych w wymienionych miejscowościach księgozbiorów zawierających materiał naukowy i zabytkowy /starodruki/ w liczbie ok.20.000 tomów.

Przewoźcy winien poddać przewożoną ruchomość kontroli Milicji Obywatelskiej względnie Straży Ochrony Kolei w punkcie granicznym.

Zezwolenie ważne jest do dnia 31 grudnia 1946 r.

Przewoźcy, w miejscu załadowania, pod rygorem nieważności zezwolenia, winien uzyskać na zezwolenie adnotację miejscowego Urzędu likwidacyjnego /Tymczas. Zarząd Państw./ lub organów Milicji Obywatelskiej, stwierdzającą datę wywozu i załadowania. Adnotacja taka jest dowodem wykorzystania zezwolenia.

Na niniejszym zezwoleniu winna być dokonana adnotacja przez organy kontrolujące, stwierdzająca przeprowadzenie kontroli.

Po wykorzystaniu zezwolenia niniejsze winno być niezwłocznie zwrócone do Ministerstwa Oświaty, Biuro Ziem Odzyskanych.

pieczęć okrągła z napisem:
Ministerstwo Oświaty

Za Dyrektora Biura Ziem Odzyskanych:
podpis
L. Bokert,
Ministerialny Wizytator Szkół

20/1/47

2 stycznia 47

Ministerstwo Oświaty
Biuro Ziem Odzyskanych
w Warszawie
Aleja I-szej Armii W.P.

Sprawa: zabezpieczenie księgozbiorów z ziem odzyskanych.

Śląska Biblioteka Publiczna zwraca Zezwolenie na wywóz książek z ziem odzyskanych Nr. 188 z dnia 30 października 1946 roku.

Na podstawie powyższego zezwolenia wywieziono z Głogówka ogółem 11. 330 tomów, stanowiących resztę dawnej biblioteki rodowej Oppendorffów i książki te złożono w pomieszczeniach tutejszej Biblioteki.

Kierownik Biblioteki

1 załącznik /doc. dr P. Rybicki /

Sz/K

Dokumenty zezwalające na transport
zabezpieczanych księgozbiorów z Ziem Odzyskanych

P. Kustm dyktant
Warszawa, dnia 11 lutego 1948 r.

**REPUBLICA POLSKA
MINISTERSTWO OŚWIATY**

Śląska Biblioteka Publiczna
w Katowicach
Francuska 12.

Nr NDB- 4224/48

Sprawa: przydziału księgozbiorów zabezpieczonych w Katowicach.

Ministerstwo Oświaty zawiadamia, że na podstawie zarządzenia Ministra Oświaty z dn. 9 lipca i 4 sierpnia 1946 r. Dz. Urz. Min. Ośw. Nr 4, poz. 110 i 115/ przekazuje w depozyt Śląskiej Biblioteki Publicznej następujące księgozbiory, zabezpieczone w Zbiornicy Księgozbiorów Zabezpieczonych w Katowicach:

1. zbiór Oppersdorffów	- ok. 10.000 tom.
2. " Matuszków	- 3.500 "
3. " Szembeków	- 1.600 "
4. " Starzeńskich	- 3.190 "
5. " Akademii Pedagogicznej	- 1.313 "

Jednocześnie Ministerstwo wyraża zgodę na przejęcie z księgozbiorów zabezpieczonych siłosiaków oraz książek potrzebnych do uzupełnienia wydawnictw niekompletnych i zdefektowanych.

Wzajemny protokół zdawczo-odbiorczy należy przesłać Naczelnemu Dyktator Bibliotek Ministerstwu.

Śląska Biblioteka Publiczna w Katowicach

Data: 18.2.48
M. 23/4/48. zał.

[Podpis]
Dr J. Grycz

Zbiornica Księgozbiorów Zabezpieczonych w Katowicach wydała ze swoich magazynów w Katowicach i Bytomiu Śląskiej Bibliotece Publicznej w Katowicach i jej Książnicy w Bytomiu:

a. Katowice:	
ze zbiorów ogólnych	4700 tomów
ze zbioru Szembeków	65 "
" " Starzeńskich	954 "
" " Oppersdorffów:	
1. nowsze	5612 "
2. starodruki i inkunabuły	5444 "
starodruki bez znaku pochodzenia	260 "
	<u>17035</u> tomów
b. Bytom:	
ze zbioru Szembeków	1502 tomów
" " Starzeńskich	2408 "
" " Z.O.K.Z. Kraków	79 "
Wydział Ośw. Publ. Katowice	135 "
Komisja Świetlicowa Katowice	295 "
Polskie Seminarium w Bytomiu	1258 "
ze zbioru Duninów	523 "
drobne zbiory różnego pochodzenia	204 "
Poręba	271 "
z ogólnego zbioru magazynu Zbiornicy	8741 "
z " " przejętych po okupację	1119 "
	<u>16535</u> tomów
razem: Katowice	17035 tomów
Bytom	16535 "
ogółem:	<u>33570</u> tomów

Katowice, dnia 18 maja 1948 r.

Kierownik Zbiornicy
[Podpis]
Mgr Fr. Szymieczek

MINISTERSTWO OŚWIATY
Zbiornica Księgozbiorów Zabezpieczonych
w Katowicach

Dokumenty przekazania Śląskiej Bibliotece Publicznej księgozbiorów zgromadzonych w Zbiornicy Księgozbiorów Zabezpieczonych

RZECZPOSPOLITA POLSKA
MINISTERSTWO OŚWIATY

Warszawa, dnia 16. stycznia 1947 r.

Nr NDB - 110/47
133/47

Dyrektor
Dr. Paweł Rybicki

w Katowicach
Data 20.1.47
Nr 20/47

w Katowicach
Śląska Biblioteka Publiczna
ul. Francuska 12.

W związku z reorganizacją akcji przy księgozbiorach zabezpieczonych Ministerstwo Oświaty postanowiło polecić Śląskiej Bibliotece Publicznej zorganizowanie zbiornicy-segregatorni zbiorów zabezpieczonych w Katowicach. Na akcję tę Ministerstwo przewiduje kwotę 50.000 zł. miesięcznie na wydatki personalne i administracyjne oraz ok. 30.000 zł mies. na utrzymanie przydzielonego w tym celu samochodu i opłacenie szofera.

Ministerstwo prosi Obywatela Dyrektora o objęcie ogólnej opieki nad powyższą akcją i przedstawienie kandydata na stanowisko kierownika zbiornicy-segregatorni, dla którego przewiduje się wynagrodzenie 5.000 zł. miesięcznie / na podstawie umowy o dzieło/, jeśli funkcja ta będzie pełniona poza zajęciami służbowymi.

verte!

BIBLIOTEKA NARODOWA
Warszawa 12, Rakowiecka 6

Data. 27. kwietnia 1956 r.

Nr 3729 /I-1456

Z E Z W O L E N I E

Dyrekcja Biblioteki Narodowej zezwala Bibliotece Śląskiej Stalinogród ul. Francuska Nr. 12 na wybranie z Działu Zbiorów Zabezpieczonych Biblioteki Narodowej w Stalinogrodzie /magazyn w Bytomiu/ wydawnictw z różnych działów.

Spis wybranych i przejętych wydawnictw należy dostarczyć do Działu Zbiorów Zabezpieczonych w ciągu 6-ciu tygodni po odebraniu druków.

Kol. Matczanka
Pracy przygotować
Listy ośm. które przesłać
zeleńca 12. II. 56
Termin 25. II. 56

Biblioteka Śląska
w Stalinogrodzie
Data 20. IV. 56
Nr 20/4/56 zał.

Dyrektor
/Władysław Bieńkowski/

Dokumenty przekazania Śląskiej Bibliotece Publicznej księgozbiorów
zgromadzonych w Zbiornicy Księgozbiorów Zabezpieczonych

Franciszek Szymiczek i pracownicy Zbiornicy Księgozbiorów Zabezpieczonych przy służbowym samochodzie Zbiornicy